

ДРАГОМИР ДРАГАНОВ

КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ И КРАЯТ
НА ПОЛИТИКАТА НА „НАЦИОНАЛНО
ЕДИНСТВО“ В ИТАЛИЯ

(юни 1946 — май 1947)

DRAGOMIR DRAGANOV

LE PARTI COMMUNISTE ET LA FIN DE LA POLITIQUE
„D'UNITE NATIONALE“ EN ITALIE

(juin 1946 — mai 1947)

Рецензент ст. асистент *Георги Гунев*

Редактор: доц. *Милан Семков*

Историографията на следвоенна Италия все още е длъжник на темата за края на правителствата на националното единство (май 1947 г.) и на упоритите усилия на Италианската комунистическа партия (ИКП) да укрепи и отбранява във все по-неблагоприятните международни и вътрешни условия завоеванията си от периода на Съпротивата и непосредствено след нея.

Основният спор върху позициите на ИКП след референдума за република и изборите за Учредително събрание (УС) от 2 юни 1946 г., който се води в съчиненията с по-общ характер, дело на буржоазни автори, по същество се свежда, макар и с различни нюанси, до двете крайни становища — че комунистите изчакват удобния момент, за да пристъпят към пряка атака на властта или че разочаровани от резултатите от изборите, които за сетен път разкриват преходността на радикалните настроения, породени от борбата за национално освобождение, те се задоволяват с постигнатото, отказвайки се от осъществяване идеите на Съпротивата.¹ От своя страна марксистската историография по принцип поддържа официалната теза на ИКП, според която тя е следвала единствено правилната в тогавашните условия линия на поведение, умерена по форма, но класова по съдържание.² Но като че ли и буржоазните историци, и авторите-марксисти — и това е съвсем естествено, след като става дума за произведения, които само мимоходом засягат изследваната тема — по-скоро се плъзгат по повърхността на събитията, отчитайки един или друг положителен или отрицателен елемент в дейността на комунистите, без да оценят основното — голямата задача, която тогава трябва да реши партията.

По време на продължилата над година и половина съпротива срещу хитлеристките нашественици и режима на фашистката „република Сало“ ИКП съумява да си извоюва авторитет и влияние сред всички слоеве на обществото. Наред с това благодарение най-вече на нейната умела и гъвкава линия италианският антифашизъм успява да достигне, общо взето, единен до победата на националното въстание от 25 април 1945 г., а комунистите доказват, че със своята национална и демократична политика те също имат право на мястото в политическия живот на страната. Но още по време на общата борба срещу нацизма и фашизма става ясно, че след 25 април тази линия ще срещне по пътя си значителни и понякога трудно преодолими препятствия и че това право тепърва ще трябва да се отстоява. И наистина от въстанието до референдума за република и изборите за УС като политическа сила с най-краткотрайно легално съществуване и следователно с най-ограничени възможности за легално утвърждаване на своето влияние ИКП трябва да води упорита борба за укрепване и разширяване на завоеванията си от времето на Съпротивата и за „наместване“ сред другите вече исторически утвърдили се групи на италианската политическа сцена.

На 2 юни 1946 г. тя получава 19,0% от гласовете и се нарежда на трето място след Християндемократическата партия (ХДП) с 35,2% и Социалисти-

ческата партия на пролетарското единство (ИСППЕ) с 20,7%, постигайки успех с изключително важно за по-нататъшното ѝ развитие значение. Изборите отбелязват залеза на малките партии с либерален и либерално-демократичен характер и узаконяват преобладаващото влияние на трите масови партии, политически израз на трите нови т. нар. „народни течения“ — католическото, социалистическото и комунистическото, плод на дълбоките изменения в социално-политическата структура на италианското общество. След 2 юни, който става и рождена дата на република Италия, пред политическите сили застават нови, още по-отговорни задачи, целящи било укрепване на вече постигнатото или разширяване на малко полученото, било възстановяване на току-що отнетото.

В настоящата работа се разглежда дейността на ИКП в последния етап от съществуването на т. нар. „период на национално единство“ — юни 1946 — май 1947 г., — който същевременно е и начален етап от утвърждаването на комунистите не само като постоянен фактор на политическия живот в Италия, но и като ръководител на едно от трите нови народни течения. Ударението е поставено главно върху политическата и организационната дейност на партията, тъй като според преобладаващото мнение на изследователите, споделяно и от автора, икономическата област предлага най-скромни възможности за изява на левицата. Немалко място е отделено и на въпроса за взаимоотношенията ръководството* — членска маса на партията, на усилията за създаване на масова кадрова партия и на приноса на ИКП в изграждането на новата държавна структура. Липсата на нарочно изследване по темата позволява, без да се прави подробен историографски преглед, да се подкрепят или оспорват в хода на самото изложение постановки, повече или по-малко утвърдени в, общо взето, богатата и разнообразна гама от публикации върху следвоенната история на Италия. Стремжът на автора — донякъде и улеснен от тази липса — е бил да се опира главно върху слабо използвани или въобще неизползвани документални материали.

1. МЕЖДУ ПРАВИТЕЛСТВОТО И МАСИТЕ

В референдума по институционния въпрос, проведен успоредно с политическите избори, от обявените за действителни 23 437 143 гласа за републиката са подадени 12 718 641, или 54,3%, а монархията събира 10 718 502, или 46,7%. Неубедителното мнозинство от около два милиона гласа в полза на републиката още веднъж показва, че понятието „национално единство“ по същество вече е изпразнено и от своето политическо съдържание, след като въобще не може да се осъществи в икономическата област. Освен това голямата изборна победа за ИКП, очаквана от нейните привърженици и последователи, която единствена би могла да сложи край на съмненията и резервите сред членската маса, значително по-радикално настроена от умерената линия на ръководството на партията, не е постигната. Нещо повече, според Джорджо Амендола резултатите от 2 юни „предизвикаха сред комунистическите редици чувство не само на горчивина, но и на сектантско негодувание“³ — чувство, с което ръководството е принудено да се съобразява. След изборите то обсъжда алтернативата: политика на „реалистично изграждане

* Структурата на ръководните органи на ИКП, утвърдена от V ѝ конгрес (декември 1945 — януари 1946 г.), е: секретариат, ръководство (близо до понятието политбюро), централен комитет и т. н.

на новите условия“ или изместване на центъра на масовото движение върху „действия извън резултатите“⁴. Запазването на сътрудничеството между ИКП и останалите политически сили на правителствено ниво е необходимо условие за активно участие на партията в изработването на новата конституция — основната гаранция за свободна дейност на комунистите независимо от измененията в обстановката. Така пред ИКП още в първите дни след 2 юни възникна сложният проблем за съчетаването на неизбежните отстъпки пред набиращите мощ умерени и консервативни сили и задължителната подкрепа на нарастващото недоволство и искания на широките народни слоеве, т.е. за балансирането между правителството, където тя трябва да присъствува, и масите, които тя не може да изостави. На този проблем са посветени основните усилия на ръководството в следващите няколко седмици.

Първоначално ударението е поставено главно върху въпроса за участието в правителството, тъй като на дневен ред стои задачата за съставяне на първия в историята на Италия републикански кабинет. На 23 юни 1946 г., два дена преди официалното откриване на УС, ръководството на ИКП публикува резолюция, в която подчертава: „Италия се нуждае от правителство на републиканското единство, което да заздравя окончателно режима, желан от народа, да получи за страната най-добри условия за мир и да задоволи въжделенията на трудещите се маси, които справедливо очакват републиката да утвърди серия от неотложни икономически и социални мерки, способни да подобрят мизерните условия на всички, които живеят от своя труд. . . В този дух ИКП е решена да се присъедини и да даде лоялната си подкрепа на правителство, което, основано на тясното сътрудничество на трите масови партии и на всички искрено демократични и републикански партии, да се състави на базата на една точна политическа, икономическа и социална програма.“⁵

Три дена по-късно, на 26 юни, са публикувани и „Предложенията на Комунистическата партия за незабавна правителствена програма“, в които се настоява за:

- заздравяване на републиката чрез ефективна демократизация на институциите и политическите нрави, гарантиране и защита на народните свободи, начало на реформа на държавните администрация в областта на *вътрешната политика*;

- справедлив мирен договор, край на съюзническата окупация и контрол, отхвърляне на тенденциите да се направи Италия сателит на каквото и да е блок от сили и на национализма, приятелство и разбирателство с всички велики сили, включително и със Съветския съюз в *областта на външната политика*;

- въвличане на безработните в мероприятията по възстановяване и в производствената дейност, изравняване на надништите, заплатите и пенсиите с цените, създаване на „извънреден неотложен фонд“ чрез вътрешен заем, въвеждане на извънреден данък върху имуществото, конфискуване на имотите на спекулантите и незаконно забогателите от войната, опити за получаване на външен заем в областта на *неотложните икономически мерки*;

- изработване на тригодишен план за промишлено, аграрно и финансово възстановяване с помощта на частната инициатива под контрола на държавата, създаване на комисии за управление в предприятията с цел из-

ползуване опыта и инициативата на всички производствени фактори, специален план за обществени работи в Юга и островите в областта на *икономическото възстановяване*;

— национализация на електроиндустрията, обществените услуги, акционерните дружества, химическите монополи, Банка д'Италия и други банки с национално значение, реформа на аграрните договори, експроприация и преразпределяне на латифундиите и необработваните земи в Сицилия и други райони на страната между селяните, ориентиране на едрите земеделски предприятия към форми на кооперативно ръководство в областта на *икономическите и социалните реформи*;

— ефикаса финансовата политика чрез реформа на данъчната система, демократизация и реорганизация на армията и полицията, пълна независимост на съдебния апарат и др.⁶

С тази сравнително радикална програма ръководството на ИКП по същество поема по избория от него в новите условия път между правителството и масите. Същевременно то полага енергични усилия за успокояване на избирателните страсти и нормализация на положението в страната, за да може новият републикански режим да пристъпи към мероприятията за своето укрепване и утвърждаване.

На 22 юни, двадесет дена след изборите и десет дена след официалното обявяване на резултатите от референдума, Министерският съвет утвърждава предложената от Толиати в качеството му на министър на правосъдието амнистия, която засяга значителен брой бивши дейци и привърженици на фашисткия режим. Освен всички престъпници, криминални и политически, осъдени на по-малко от пет години затвор, от наказателното преследване се освобождават и онези, извършили политически престъпления след 25 юли 1943 г. в територията под властта на „републиката Сало“ или след установяването на съюзническото военно управление в свободните райони.⁷ Аргументирайки необходимостта от амнистията, Толиати подчертава: „С прехода от монархия към република се откри нов период в живота на единната италианска държава. . . Справедлива и дълбоко желана е необходимостта от бързо достигане на страната до условията на политически и социален мир.“⁸

При всичките си минуси (широкото ѝ тълкуване от страна на съдебния апарат, непочистен от чиновници, обслужвали преди това и бившият режим, дава възможност на редица фашистки престъпници да избягнат справедливото възмездие) амнистията има, поне според Толиати, и със своите политически оправдания — от една страна, тя трябва да послужи като доказателство за силата на новия републикански строй, а, от друга, да улесни задачите на ИКП, особено след неблагоприятния за нея вот в Южна Италия. И наистина още на Петия конгрес делегатът от Салерно Пиетро Амендола обръща внимание на едно обстоятелство, което затруднява чувствително работата на партията — чистката на фашистки елементи сред средните слоеве (чиновници, специалисти, интелигенция и т. н.). Те са „съединителната тъкан“ на обществото (в южните райони — б.а.) и „единствените, които могат да управляват“. Именно по тази причина те са били привлечени от фашисткия режим и следователно попадат под ударите на чистката, но именно поради това и ИКП трябва да се стреми да ги привлече на своя страна. „Тези слоеве или са с нас, или са против нас — подчертава Амендола. Кое е по-изгодно за нас? Кое е по-изгодно за каузата на демокрацията?“⁹

Както амнистията, така и предложението на комунистите за правителствена програма, което изрично набляга върху необходимостта от поддържане на сътрудничеството между всички демократични и миролюбиви сили и на първо място между трите масови партии, показват стремежа на ИКП да съдействува за осигуряване на максимално благоприятни предпоставки за изработване на нова конституция в условията на мир и спокойствие в страната и на разбирателство между различните политически групи, без обаче да търси параметрите на компромиса извън класовите си позиции или за сметка на исканията в интерес на широките слоеве трудещи се.

Дебатите в УС по съставянето на правителството започват веднага след като на 28 юни либералът Енрико де Никола, последният председател на предфашистката Камара, е избран за временен президент. На пръв поглед като че ли решението на проблема за новия кабинет не изглежда чак толкова трудно, след като на 2 юни избирателите показват „една достатъчно ясна ориентация, давайки достатъчно силно мнозинство за трите масови партии“¹⁰. В действителност обаче създаването на първото републиканско правителство среща значителни трудности.

Макар че основният сблъсък възникна по един, общо взето, традиционен повод — разпределението на министерските постове, този път той придобива характера на пряк двубой между двете тенденции във възстановяването, което наред с подписването на мирния договор е една от основните задачи на новия кабинет — прогресивната и умереноконсервативната. За министър на държавното съкровище Де Гаспери, натоварен от Де Никола да състави правителството, отново предлага проф. Епикармо Корбино, известен с подчертания си икономически либерализъм и с активните си действия в защита на интересите на капитала. В специален доклад Корбино излага идеите си за посока на възстановяването: отказ от смяната на парите — искане, издигнато от левицата непосредствено след освобождението на страната; против увеличаването на надниците и заплатите; деблокиране на уволненията; увеличаване цените на обществените услуги и намаляване на държавния апарат; задоволяване на хазната чрез държавни облигации, а не чрез извънреден данък върху имуществото; осигуряване на „политическо спокойствие“, което да поощри собствениците на капитали към инвестиции в националната индустрия.¹¹

Тези идеи, които са в очевидно противоречие с предложенията на ИКП от 26 юни, предизвикват енергична реакция на комунистите. На 3 юли 1946 г. „Унита“ пише в заглавие на първа страница: „Корбино представя, от името на християндемократите, план, който цели цялата тежест на възстановяването да падне върху гърба на трудещите се маси.“ На 7 юли в специална резолюция ръководството на ИКП настоява „върху необходимостта от изравняване на надниците и заплатите“ с цените на стоките от първа необходимост и изисква „в програмата на правителството да бъде включено незабавно раздаване на земи на селяните, особено в Юга и островите, заставяйки едрите латифундистки собственици да отстъпят при справедливи условия известна част от своите земи“¹².

Преговорите по съставяне на новото правителство се усложняват допълнително и от позицията, заета от ИСППЕ. Въпреки че още на 22 юни социалистите, които имат пакт за единодействие с комунистите, заявяват категорично, че ще влязат само в такова правителство, в което участват и ИКП, в хода на преговорите те се опитват да натрупат политически капитал в ка-

чеството си на посредник между двете тези — на Корбино и ХДП, от една страна, и на ИКП, от друга. „В първия момент, пише Франко Каталано, социалистическата партия се показва по-склонна да раздели гледната точка на християндемократите и в този случай успя да се прояви голямото значение на социалистите, арбитри между двете противоречащи си позиции и в състояние да доведат чрез подкрепата си до триумф на едната или другата. И наистина, когато във втория момент те скланят към комунистите, Де Гаспери е изолиран и принуден да отстъпи.“¹³ Тази отстъпка обаче е доста ограничена — вместо исканото от комунистите увеличение на надниците и заплатите е постигнато компромисно решение за увеличаване дневната дажба хляб на 250 грама, а чрез т. нар. „извънредна премия на републиката“ главите на семействата с месечен доход под 30 000 лири получават еднократно по 3000 лири, а останалите бедстващи граждани — по 1500 лири.¹⁴ Освен това Де Гаспери заявява официално, че Корбино е готов да приеме и лоялно да изпълнява правителствената програма.¹⁵

На 15 юли Де Гаспери представя пред УС новия кабинет, съставен от девет християндемократи, четирима социалисти, четирима комунисти, двама членове на Републиканската партия (ИРП), участва за първи път поради отказа си дотогава да сътрудничи с монархията и един „независим либерал“ — Корбино (Либералната партия — (ИЛП) отказва да влезе в правителството заедно с комунисти).¹⁶

Създаването на първото следвоенно италианско правителство на основата на вече провереното в избори съотношение на политическите сили е акт със съществено значение за по-нататъшната история на страната. Поставено е началото на „трипартизма“ (ХДП, ИСППЕ, ИКП), който ще играе важна роля не само в хода на правителственото сътрудничество между масовите партии, но и след отстраняването на комунисти и социалисти от пряко участие в управлението на страната. Създават се благоприятни предпоставки — и в това отношение примерът с Корбино е достатъчно убедителен — за укрепване на съюза между ХДП и консервативните групи, които разбират, че „не могат да станат реална управляваща сила, без да се свържат с една широка масова основа“⁷, т.е. с християндемократията. Двата блока — на ХДП и на ИКП—ИСППЕ, придобиват още по-ясни контури и в този смисъл според Джузепе Мамарела едва тогава започва истинската борба за власт и надмощие.¹⁸

В хода на преговорите по съставянето на новото правителство в отношенията между комунисти и социалисти, действащи до този момент, общо взето, единно, се проявяват и някои нови моменти, които сякаш предвещават приближаването на разрива. Двусмислената и колеблива позиция на ИСППЕ предизвиква недоволството на Ръководството на ИКП. На 23 юли Джанкарло Пайета пише в „Унита“: „Социалистическата функция на партията, която се нарича на пролетарското единство, е да допринася за заздравяване блока на силите на труда и не може да бъде тази на опити за посредничество. Само онзи, който не е социалист, може да проповядва еднаква дистанция между комунисти и християндемократи. . . Само онзи, който иска да разедини трудещите се сили. . . , може да бъде заинтересован съветник на центристка политика.“ На следващия ден, 24 юли, и Толиати подчертава в реч пред УС: „Въпреки че християндемократическият блок е разнороден в политическо и социално отношение и въпреки че блокът на социалисти и комунисти както в политическо, така и в социално отношение е по-еднороден,

отколкото християндемократическият, стана така, че в дадения случай, както и в други случаи, вторият от тях се прояви по-малко единен, по-малко сплотен от първия. Вследствие на това се прояви и неговата слабост в състава на правителството.¹⁹

Но ако в този смисъл е верна една друга констатация на Мамарела — че след 2 юни започва процесът на „постепенно намаляване тежестта на левията в политиката на страната“²⁰, то също толкова вярно е, че със създаването на първия републикански кабинет ИКП отново убедително потвърждава правото си на едно от водещите места в италианския политически живот. Това наред с някои други конюнктурни съображения, от които на първо място нарастване недоволството на широките слоеве трудещи се, ѝ позволява да заеме една доста по-самостоятелна и по-твърда позиция, което проличава още при обсъждането на правителствената програма. Широко разпространената в литературата теза, че в оценката на резултатите от 2 юни ръководството на партията вижда не само потвърждение на своята стратегия, но и необходимост от промяна на тактиката, се нуждае от едно съществено допълнение: причината е не толкова неуспехът в изборите, както твърдят например Гуидо Куаца или Антонио Гамбино²¹, колкото фактът, че след тях пред ИКП застават други задачи, свързани най-вече с укрепването и разширяването на завоюваното от нея в хода на освободителната борба и непосредствено след нея.

„Свалена монархията и извоювана република — Комунистическата партия си поставя като основна цел заздравяването на републиканския режим и по-нататъшното развитие на борбата за прогресивна демокрация — се казва в резолюция на ръководството от 19 юли. . . За да постигне тази цел, Комунистическата партия ще продължи да съчетава правителствената дейност с тази, която се развива извън правителството, сред масите. Участието в правителството обаче ще бъде обусловено от това правителствената програма не само да не бъде в противоречие с програмните точки, представени от партията, но и да съпада поне с основните от тях. . . Участието в правителството съвместно с други партии и следователно подкрепата на правителствената дейност имат граници, които основно са две: първата е защитата на независимостта на страната и борбата за справедлив мир да не се сведе до националистическа политика и агитации, противоречащи на трайните интереси на страната; втората е участието в правителството да дава възможност на партията да развива своята независима дейност в защита интересите на трудещите се и на демократичните свободи.“²² Това второ условие е подкрепено незабавно и чрез отказа на Толиати, поканен за поста заместник-председател на Министерския съвет, да участва в кабинета, „за да се посвети изключително на ръководството на партията“²³.

Правителствената програма, с която се представя на 15 юли пред УС Де Гаспери, включва редица мерки, искани от левите партии и в частност от ИКП. Същевременно обаче той не пропуска да заяви, че „днес секторът, в който може да действа правителството, е много ограничен“ и че „ние възнамеряваме не да подтискаме, а да подтикваме и окуражаваме частните инициативи и предприятия, създавайки възможности за тяхното развитие“²⁴. По принцип първото е вярно, а второто — правилно, но пречупено през концепциите и действията на Корбино, поощряването на частната инициатива наистина означава прехвърляне цялата тежест на възстановяването върху гърба на трудещите се. „Ако програмата на министъра на държавното съ-

кровище. . . продължи да бъде правителствена програма, ние не сме убедени, че ще ни се удаде да осъществим истинската програма на новото правителство“ — предупреждава Толиати при дебатите в УС по гласуване доверие на втория кабинет Де Гаспери. „Колкото до истинската — продължава той, — ИКП ще я подкрепи и защото участва в правителството и в изработването ѝ, и защото комунистите са убедени, че с осъществяването на тази програма както в основните ѝ предначертания, така и в детайлите ѝ е свързана не само съдбата на това правителство, не само едно или друго мнозинство в (Учредителното) събрание, но самата стабилност на демократичния режим и делото за укрепване на републиканския строй. А демократичната стабилност и укрепването на републиканския строй сега са основните цели на политическата дейност на нашата партия.“²⁵ Като че ли предвиждайки и опитите за отклонение от програмата, в заключение Толиати заявява: „Бих желал да обърна внимание на един прост, но доста характерен факт. От всички партии, които участваха в изборната борба и имат свои представители в това събрание, най-голям успех в сравнение с резултатите от последните избори през 1924 г. завоюва нашата. . . Ние сме сила, с която не може да не се съобразяват, ние сме сила, с която не може да не се сътрудничи, след като с нея е сключено програмно споразумение и ако искат да се трудят за благото на италианската нация в името на възраждането на икономическия и обществен живот на страната.“²⁶

На 25 юли 1946 г. с 389а (на левите и центристките партии — б. а.) срещу 53 гласа (десни и дясноцентристки партии) УС утвърждава програмата на първото републиканско правителство.²⁷ Но още в началото на съществуването си то трябва да посрещне изключителни трудности от икономическо естество.

При индекс 100 за 1938 г. през 1946 г. националният доход на глава от населението е 75, производството на захар е 69, на мляко — 76, на зърно — 75. Ако през 1938 г. на глава от населението се падат по 2723 калории, то през 1946 г. те са само 1714 (63,9%). Към стагнацията на производството от 1945 г. и първата половина на 1946 г. се прибавя и острата инфлация, която започва през май — юни. При индекс 100 за 1938 г. индексът на безработните е 176 за януари, 191 — за май, 189 — за юни и 218 — за август 1946 г.²⁸ Недоволството от рязкото покачване на цените и искането за деблокиране на уволненията и от общото поскъпване на живота бързо нараства и още в края на юли и началото на август по улиците на големите промишлени центрове на Северна Италия работниците все по-често издигат лозунга „Корбино на плацале Лорето!“²⁹. Недоволството достига връхната си точка през месеците юли — август, когато към масовите въстания се прибавя и т. нар. „бунт на партизаните“, общо взето, детайлно обрисуван от Енцо Пишители,³⁰ но все още неоценен достатъчно задълбочено. Техните искания освен анулирането на амнистията от 22 юни са доста показателни за причините за широкото негодуване: разпускане на дясноекстремисткия „фронт на обикновения човек“ („фронте дел уомо квалуанкуе“, известен най-вече с инициалите УК — б. а.), блокиране на уволненията, работни места, възстановяване на понесените от населението загуби по време на партизанските действия, уволняване на фашистите и колаборационистите от държавни служби и редица други.³¹ Бунтовете на изполиচারите и стилийното завземане на земите от безимотни селяни, бандитизмът и сепаратичните движения в Сицилия, елементите на политическото отмъщение в социалните

борби в Емилия и т.н. допълват картината на хаос и напрежение и създават добра основа за съюзяване и спекула на онези политически сили, които се стремят към разрушаване на антифашисткото единство.³² Успоредно с това, доколкото Общата италианска конференция на труда (ОИКТ) или поне лявото ѝ крило (от 1944 г. тя обединява комунисти, социалисти и християндемократи — б.а.) не може да остане безучастно към подема на масовото движение, в нея се появяват първите пукнатини между отделните ѝ съставки.³³

От втората половина на юли 1946 г., т.е. почти веднага след съставянето на правителството, ИКП поема курс на подкрепа на справедливите искания на трудещите се. За това допринасят и действията на Корбино, който се противопоставя категорично на въвеждането на извънреден данък върху имуществото и на смяната на парите въпреки поетите преди това обещания. Като че ли именно в този момент комунистите се убеждават в невъзможността да поддържат на всяка цена онзи компромис с деловия свят, който според Камило Данео е икономическа основа на цялата политика на национално единство.³⁴ И наистина още в резолюцията си от 19 юли ръководството на партията подчертава: „В профсъюзната дейност трябва да бъде извършен завой, който да даде на всички профсъюзи отдолу нагоре конкретната дейност на агитация и борба, изоставяйки сегашната система, според която всяко завоевание зависи почти изключително от централните правителствени органи. . . В профсъюзната дейност комунистите трябва да се проявят като най-последователните поддръжници и защитници на работническите искания.“³⁵ А когато в началото на август ОИКТ се противопоставя на искането на Конфиндустрия (Обща италианска конфедерация на индустрията, обединяваща собствениците на предприятия — б. а.) за деблокиране на уволненията и за разпростиране на „премията на републиката“ само върху безработните, в нова резолюция от 6 август Секретариатът на ИКП изразява пълната си солидарност и подкрепа на позицията на профсъюзите и призовава своите членове и организации, водейки се от тази резолюция, „да подкрепят икономическите и профсъюзните вълнения“³⁶.

Позицията в защита на исканията на работническата класа и трудещите се, заета от ИКП през лятото на 1946 г., предизвиква рязко засилване на антикомунистическата кампания. Тон дава самият Де Гаспери, обвинявайки комунистите, че водят „политика на двата коловоза“ (сътрудничество в правителството и опозиция в страната).³⁷ Оттук в същност води началото си и все още продължаващата в историческата литература дискусия за „двуличието“ на ИКП в периода 1946 — 1947 г.

Антонио Гамбино вижда например в действията на ИКП вече не само хоризонтална (в смисъл на част от редовните членове), но и вертикална (която включва и част от ръководните кадри) „двойственост“. Причините според него са, че след като разбрали, че „резултатите от 2 юни пречат“ на ИКП да има „решаващата тежест в изпълнителната власт“, в „умереността“ на комунистическите ръководители настъпили значителни изменения и те в същност се доближили до настроенията и позициите на базата.³⁸ Според Ернесто Раджониери проблемът е как ръководството на партията да накара членската маса „да възприеме чертите на една съзнаваща деликатността на равновесието между национална отговорност и класови аспирации политическа формация, в която кадри и редови членове да бъдат годни за онази масова инициатива, която изисква провъзгласяването на проекта за прогресивна демокрация“. „Двойственост“ на ИКП съществува, но за Раджониери

тя е само в хоризонтална посока — част от партийните членове считат победата от 25 април 1945 г. като едно повторение на февруарската революция от 1917 г. в Русия, след което неизбежно ще последва „италианската октомврийска“ социалистическа революция, докато в същност чрез „прогресивната демокрация“ ръководните кадри на партията и най-вече Толиати търсят един нов, „национален път“ към социализма.³⁹

Повече от тридесет години след тези събития същата теза се защитава и от члена на ръководството на ИКП Паоло Буфалини, който подчертава изрично, че става въпрос именно за „двойственост“, а не за „двуличие“ на ИКП, но че привържениците на борбата за крайната цел — социализма, в мнозинството си стари кадри, в никакъв случай не са създавали пречки за „пълното развитие на една демократична борба“. Що се отнася до твърдението на Гамбино, че и някои ръководители на партията споделяли подобни възгледи (обикновено в такива случаи се визира най-вече Пиетро Секия), Буфалини привежда интересен епизод от заседание на Националната комисия по организационните въпроси, оглавявана от Секия: когато един от участниците подхвърля репликата „Тази история със съюзите“ (с ИСППЕ и ХДП), Секия го прекъсва с думите: „Тази история със съюзите е политиката на партията!“⁴⁰

Но ако се приеме, че това е „официалната“ позиция на ИКП, доколкото се поддържа от двама комунисти, друг един епизод, поднесен от Дж. Амендола, член на ръководството от 1943 г., е доста по-близък до тезата на Гамбино. Според Амендола, когато през 1954 г. на заседание на ЦК Толиати поставя въпроса за необходимостта от акции на ИКП в защита „на човечеството“ от атомната бомба, Секия го апострофира: „Отначало говорехме за класа, после за отечество, сега стигнахме до човечество. Къде ли ще свършим?“⁴¹

И тъй „двусмислено поведение“ на цялата партия или „двойственост“ между разбиранията на значителна част от членската ѝ маса и тези на ръководителите? При положение, че все още липсва голяма част от съответните документи, които да дадат пълна представа за действителното състояние в партията през онзи период, всеки опит за потвърждаване или отхвърляне на едната или другата теза би бил малко или много голословен и плод най-вече на лични позиции и предпочитания. Очевидно и двете версии, както и всяка друга, имат своите основания било в гледната точка, било в начина на тълкуване на вече известната документация, било в привличането и отчитането на допълнителни фактори и обстоятелства.

Ако се приеме, че основната цел на ИКП след изборите в УС е да укрепи и по възможност да разшири позициите, вече извоювани в италианското общество — а именно това е същината на тезата, защитавана от автора, — като че ли истината, колкото и относителна да е тя, е някъде по средата между двете тези, без, разбира се, това да означава опит за „помиряването“ им. Факт е, че с изборите от 2 юни ИКП окончателно се налага не само като една от трите масови партии, но и като ръководител на едно от трите нови народни течения. Но съвсем естествено е сред ръководителите ѝ да има различни гледища по въпроса, как да се утвърди нейното влияние — дали чрез обличането в институционни форми на един „пакт между политическите сили, който да постави върху нова платформа отношенията между гражданите и държавата и да предостави гаранции срещу връщането на реакционен и фашистки режим“⁴² или чрез поставяне на ударението върху завою-

ване на мнозинството от работническите класа и приобщаване към идеята за „прогресивна демокрация“ на големи маси от трудовото население до степен, която да направи невъзможен какъвто е да е опит за отстраняване на партията от обществено-политическия живот или игнорирането ѝ при решаването на проблеми от жизнено значение за страната, или пък съчетаване на тези два метода?

Именно с начина и пътищата за изпълнение на тази основна за ИКП цел се занимава ЦК на 2 септември 1946 г., когато се поставя въпросът за или против участие на комунистите в правителството. „Единодушно ЦК решава, че ИКП трябва да продължи да участва в правителството не само за да предотврати фашистката опасност, която инерцията на ХДП увеличаваше всеки ден, но и за да възстанови страната и даде възможност на трудещите се да участвуват в ръководството на държавата и в създаването на новия прогресивен и демократичен режим“ — се казва в отчета на ръководството пред Шестия конгрес на ИКП.⁴³ С други думи, като че ли комунистите избират комбинирания метод независимо дали — като се абстрахираме от традиционното понятие „единодушно“ — той е решение на мнозинството или наложен от една ограничена група хора или дори само от един човек. А и дали този един човек — Толиати, който в качеството си на един от ръководителите на Коминтерна добре познава историята на 30-те години, не си е припомнил грешката на ФКП, отказала през 1936 г. да участва в правителството на Народния фронт? И наистина, продължавайки да сътрудничи в правителството, опитвайки се да осигури максимално благоприятни условия за изработване на конституцията, ИКП подкрепя и масовото действие срещу неговата дейност, стремейки се с нищо да не наруши, а, напротив — да затвърди традиционната представа за комунистите като най-последователните и непоколебими защитници на интересите на работническата класа и всички трудещи се. В същото време партията провежда цяла серия мероприятия, насочени към количественото ѝ увеличаване и политическото сплотяване на членската маса — една своеобразна предпазна мярка срещу реакцията както от страна на умерените и консервативните сили, които, освен че вече преобладават в правителството, чувствуват и все по-сигурно подкрепата на външни фактори, така и от страна на евентуални десидентски настроения сред нейните привърженици и избиратели във и извън нейните редици. Двете най-важни от тези мероприятия са кампанията за „набор на републиката“ и подготовката на национална конференция по организационни въпроси.

Причините за провеждането на „набора на републиката“, решението за който е публикувано на 1 август, са пряко свързани с анализа на изборните резултати от 2 юни. „Неотдавнашните избори, в които участваха (вместо 50% през 1921 г.) над 90% от избирателите, въведоха в действие една напълно нова маса мъже и жени, с които ние, комунистите, никога не сме били свързани и от които до днес не сме се интересували — се подчертава в писмото на ръководството. Изборите показаха, че в провинциите, където процентът на записани в партията е най-висок, там ние постигнахме най-добри успехи.“ По тези съображения ръководството задължава партийните организации в срок от три месеца (август — октомври 1946 г.) да проведат „набор на републиката“, крайната цел на който е постигането на 7—8% партийни членове от населението в съответните области. „Към тази цел трябва да се стремим с всички сили. От нея зависи не само бъдещето на партията, но и здравяването и напредъкът на демокрацията в Италия.“

В резолюцията се сочат и конкретните критерии и насоки за провеждане на кампанията:

1. Локална диференциация („Набирането да не се поставя по един и същ начин във всички места“);

2. Привличане на най-добрите и отстраняване на нездравите елементи (кампанията „трябва да се придружава с преглед на нашите записани“);

3. Да се набира съобразно предварително разработен план („без да се оставяме на спонтанността“);

4. Основните усилия да се насочат към привличане на най-подходящите от средата на избирателите, гласували за ИКП;

5. Специално ударение да се постави върху жените (които са около 1/6 от членовете, а над 1/2 от избирателите), младежите, ветераните от войните, средните слоеве (дребни селски и градски собственици, интелигенция, чиновници, специалисти и т.н.), възрастните (между 50 и 70 години), „влиятелния човек“ в съответния квартал и община.

В писмото-инструкция изрично се указва, че „кампанията по набиране не трябва да се организира само спрямо безпартийните, нашата пропаганда и дейност за привличане не трябва да спира пред прага на други демократични партии. . . Не можем да считаме, че един трудещ се, който се е записал в друга демократична партия, е окончателно загубен за нашата. . . Има истински народни синове, потенциални комунисти и в други движения.“⁴⁴

Пряко свързана с кампанията по „набора на републиката“, а оттам и с дейността по разширяване и укрепване влиянието и присъствието на ИКП в италианското общество е и подготовката на провинциалните конференции по организационни въпроси с оглед провеждането на национална конференция. След като ръководството изпраща по всички области и провинции специални указания, непубликувани досега, на 23 август с инструкция за начина на организиране на конференциите се обръща лично Толиати. „Имаме два милиона записани. . . , но тази членска маса още няма в страната авторитет, съответстващ на нейната тежест.“ Причините според него са, че ИКП все още няма навсякъде чертите на една истинска и добре организирана масова „партия“ и че поради спонтанния приток на членове хиляди новоприети „имат само много смътна представа за това, какво е и какво трябва да бъде една комунистическа партия“. В резултат невинаги и не всички схващат основното в политиката на партията, нейните перспективи и развитие. Това води до позиции, които „отразяват или възпроизвеждат по елементарен начин спонтанните реакции на масите“. На тази основа съществуват и редица недостатъци на ИКП като слаба политическа компактност на партийните организации, слаба дисциплина сред комунистическите редици. „Има тук и там другари — се казва в писмото, — които реагират на това положение с твърдението, че причината за всички тези слабости е именно във факта, че са се увеличили прекалено редиците на партията, че трябва отново да се върнем към една малобройна партия от отбрани елементи, „малко, но добри“. Тази позиция е дълбоко погрешна и ако партията тръгне по този път, това би било катастрофа. Тя чисто и просто би изоставила на други своите позиции. Големият брой записани е една необходимост, наложена от условията, в които днес се развива борбата за завоюване на масите в областта на демокрацията. . . Партията следователно трябва не само да поддържа, но и да усилва характера си на масова партия, с голям брой записани.“

За да се постигне обаче и качествено подобряване на дейността на ИКП, според Толиати е необходимо рязко да се увеличи броят на партийните кадри, на членовете, които проявяват „ръководни способности и изпълняват ръководни функции било в партията, било сред масите“; да се увеличи и броят на активистите; да се издигне идеологическото и политическото ниво на възможно най-голям брой партийни членове и да се интензифицира „политическата дейност, критичният дух и дисциплината във всички партийни организации от горе до долу. . . На упорита работа за решаване на широк фронт на тези въпроси, за премахване на слабостите и запълване на все още съществуващите в нашите организации пропуски, за да приближим още повече нашата партия до типа на масова болшевишка партия, за да видим, че нашето влияние в страната расте, за да можем в близко бъдеще да имаме един все по-голям дял в италианския политически живот.“⁴⁵

Тази инструкция, на която досега в литературата не е обръщано достатъчно внимание, има важно значение както за по-нататъшното организационно и политическо развитие на ИКП, така и във връзка с изпълнението на основната ѝ цел — утвърждаване на мястото ѝ в италианското общество. От една страна, както подчертава американският автор Рафаел Зариски, „в резултат на прилежащото обучение по време на фашисткия период през 1945 г. милиони италианци поискаха партийни членски книжки в някоя от новопоявилите се партии“⁴⁶. С възприетата още през 1944 г. практика на „открити врати“ ИКП показва, че тя не е безразлична и към тези маси, останали повече или по-малко изолирани от идеите и влиянието на Съпротивата, които несъмнено са първостепенна, но не и единствена причина за встъпване в комунистическите редици. Сега обаче възниква въпросът за превръщането на партията в единен в политическо и дисциплиниран в организационно отношение отряд, способен бързо да реагира на динамичните промени във вътрешната и международната обстановка. На този въпрос ръководството на ИКП се опитва да даде своевременно отговор, като поставя задачата за превръщане на създадената масова партия в „тип на масова болшевишка партия“, за превръщането ѝ в „кадрова“ партия. „Сериозна грешка би било да се каже, че трябва да престанем да бъдем масова партия, за да станем — както бяхме в нелегалност — една малка партия от кадри. Правилно е обаче да се каже, че запазвайки и усилвайки характера на масова партия, трябва да придобиваме в значително по-голяма степен, отколкото притежаваме сега, онези качества, които са присъщи на „кадрова партия“ — подчертава в инструкцията Толиати.“⁴⁷ Официално началото на създаването на „кадрова партия“ от този жив материал, който ИКП успява да привлече по време на борбата за национално освобождаване и в първата година и половина след нея, ще бъде поставено няколко месеца по-късно, на Националната конференция по организационни въпроси през януари 1947 г., когато Толиати ще излезе и с някои предложения, засягащи политическата стратегия на италианските комунисти. Но още през лятото на 1946 г. — поне в намеренията си — ръководството на ИКП смело тръгва по пътя на онова организационно и политическо действие, което ще ѝ позволи, единствена в Западна Европа да запази непокътнато или почти непокътнато, независимо от повратностите в развитието на вътрешната и международна обстановка, своето авторитетно присъствие на политическата сцена.

Друг е въпросът, какви са били движещите мотиви на този процес. На познатата теза за „двуличието“ на комунистите, при която създаването на

мощна и дисциплинирана партия се обяснява с намерението им да изиграят и „втория рунд“ на борбата, започнала със Съпротивата, Дж. Амендола напоследък противопостави една своя версия, според която решението на Толиати да не участва в правителството е свързано и с перспективата за предстоящо скъсване на трипартийния съюз“, поради което генералният секретар на ИКП трябвало „да посвети цялата си работа на подготовката и организацията на партията именно пред вид възможното скъсване“⁴⁸. Доколкото Амендола и тогава е член на ръководството, поради липсата на достатъчно документален материал неговата версия би могла да бъде приемлива, ако друг негов колега — Пайета, не я отхвърля категорично.⁴⁹ Но в случая движещите мотиви не са от такова голямо значение, важни са резултатите. А те свидетелствуват, че ИКП отбелязва съществени успехи в изпълнение на решението на „набор на републиката“. Към 30 септември партията брой вече 2 068 282 члена, а към 31 октомври 1946 г. 2 166 448 — с 434 931 повече, отколкото на 31 октомври 1945 г., обединени в 35 637 низови организации, 8 656 секции и 91 федерации (срещу съответно 29 230 низови организации, 7 380 секции и същия брой федерации на 30 септември предишната година).⁵⁰ Укрепва и политическият авторитет на ИКП, особено след като тя излиза победител в първия сериозен сблъсък с умерените и консервативни сили в правителството — кризата Корбино.

Една история, достойна за жълтата булевардна преса — кражбата на клишетата, с които трябва да бъдат отпечатани новите банкноти, още през юли 1946 г. предизвиква поредното отлагане на обмяната на парите — искане, което според Пиетро Баручи само по себе си не съдържа нещо революционно, но приложено на практика, би могло да стане „конкретен белег за избор на насока на икономическата политика, включително и поради това, че не беше замислено изолирано, а като част от мероприятията, съдържащи и извънредния и прогресивен данък върху имуществото, и политиката на обществени работи“⁵¹. В същност предложението за парична реформа вече отсъства в програмата на ИКП от 26 юни (според една от версиите Толиати се страхувал да не би тази мярка да отдалечи от партията онези дребни производители, натрупали пари чрез черна борса⁵²). Но Корбино и стоящите зад гърба му сили отказват да изпълнят дори и едно такова искане, залегнало в основата на правителствената програма, като облагането с извънреден данък на имуществото, противопоставяйки му концепцията за задържане на инфлацията чрез ограничаване на обществените разходи и блокиране увеличението на надниците.⁵³

Напрежението нараства и на 2 септември Корбино подава оставката си с надеждата да предизвика решителен сблъсък и евентуално отстраняване на комунистите от правителството, още повече, че и социалистите атакуват министъра на финансите Мауро Скочимаро, член на ръководството на ИКП, за неговата мудност и колебливост в отстояването на общите искания на левията.⁵⁴ Противно на очакванията обаче Де Гаспери не подкрепя Корбино и кризата е избягната чрез замяната му с християндемократата Бертоне. На 13 септември в разговор с Хенри Таска, аташе по финансовите въпроси при американското посолство (и сътрудник на разузнавателните служби на САЩ), Де Гаспери обяснява позицията си със страха от евентуална реакция на СССР при изработване условията на мирния договор. Но в коментара за разговора се подчертава, че министър-председателят създавал впечатление за „голяма непримиримост спрямо комунистите и за желание да на-

прави реално усилие за отстраняването им в удобен момент от италианския политически живот⁵⁵.

На 22 септември групата на депутатите-комунисти в УС „изразява задоволството си от факта, че отстраняването на министър Корбино поставя на правителството възможност бързо да пристъпи към осъществяване на икономическо-финансовата програма, изработена в момента на съставянето на сегашното министерство“, и решава „да поднови доверието си спрямо правителството“⁵⁶. Освен това още на 2 септември е публикувана и резолюция на ЦК на ИКП, в която наред с други мерки от външно- и вътрешнополитически характер се предлага и един „нов курс на икономическа политика“.

„Злополучната политика на министъра Корбино, основана на принципа на ненамеса на държавата в ръководството на икономическата дейност на нацията и диктувана от намерението да не притеснява заможните слоеве и спекулантите, досега облагодетелствуваше плановите на реакционните групи, които биха желали да тласнат демократичния режим към провал именно в областта на възстановяването и икономическото възраждане, поради което поощряват саботажна на всяка инициатива за възобновяване на производството, поддържат алчността и слепия егоизъм на имущите класи, ползват усилия да прехвърлят тежестта на поражението и на възстановяването изключително върху гърба на народните маси — се казва в резолюцията. Единственият изход от сегашното тежко положение е в прилагането в националната икономика на един нов курс, при който да бъде оставена широка свобода на частната инициатива, но държавата да се намесва, за да възпрепятствува по всякакъв начин спекулата... и същевременно да упражнява водеща функция във възобновяването на цялата икономика.“ ИКП предлага и конкретни мерки, между които енергична финансова политика срещу заможните класи, дейност по планирането от страна на съответните държавни органи, контрол върху производството и цените, увеличение на хранителните дажби, национализация на монополистическите предприятия, начало на аграрна реформа и др.⁵⁷

Политиката на „новия курс“ предизвиква незабавна оживена дискусия. Спектърът на становищата е доста широк и варира от опасението, че с това си предложение ИКП прави опит, макар и по мирен път, да „социализира икономиката“, до констатацията, че в него няма нищо ново, тъй като той е повторение и синтез на икономическата платформа на левите антифашистки партии от времето на Съпротивата.⁵⁸

Тази дискусия продължава и в историческата литература. Някои автори, като например Мамарела, поставят ударението върху провъзгласената свобода за частната инициатива, за да стигнат до извода, че „с тази програма ИКП по същество се отказва да влияе върху политиката на възстановяването“⁵⁹. Други, между които и Куаца, търсят главното в искането за намеса на държавата, чрез което комунистите правят опит да се противопоставят на „икономическия либерализъм“, защищаван като основна тенденция от консервативните сили.⁶⁰ На близки позиции застава и Каталано, според когото с „новия курс“ ИКП цели „да издигне бариера пред безконтролното развитие на капиталистическите сили“ най-вече чрез контрола върху цените, да-нъчната политика и държавното планиране.⁶¹

Значително по-убедително звучи тезата на Раджониери за опит от страна на ИКП да включи в процеса на възстановяване специалистите и средните

слоеве, обединявайки ги чрез програмни елементи с работническата класа и селяните, както и тази на Данео, според когото комунистите възнамеряват да променят вече износените теория и практика на националното единство.⁶² И наистина — още в уводната статия на септемврийския брой на списание „Ринашита“, орган на ИКП, се подчертава, че „новият курс, който предлагаме, е и трябва да стане формулата, вдъхновяваща един съюз, един блок, който да получи доверието на огромното мнозинство от гражданите“⁶³. С други думи, и това предложение на ИКП цели, този път в областта на икономическата политика или по-скоро с нейни термини, не толкова да се превърне в нова позиция по проблемите на възстановяването, колкото да съдействува за разширяване влиянието на партията и върху други — останали дотогава в мнозинството си извън него групи, и на първо място върху средните слоеве. В този смисъл е и тълкуването, което дава на „новия курс“ Толиати в речта си от 24 септември в гр. Реджо (област Емилия): от него са заинтересовани „не само работниците и надничарите, но и всички трудещи се и в особена степен групите от т. нар. средни слоеве“, а „тясното сътрудничество между трудещите се с най-прогресивни идеи и тези от средните слоеве е необходимо не само за благото на страната, но и за благото на сумата от интереси на самите средни слоеве“⁶⁴.

Разбира се, това не означава, че с действията си ИКП преследва единствено своите тяснопартийни интереси. Напротив, умелото им съчетаване с националните задачи ѝ носи през месеците след изборите успех в осъществяването на трудната, а понякога и рискована позиция между правителството и масите. Плод на тази умела политика е и подписването на 30 октомври 1946 г. „профсъюзно примирие“ между ОИКТ и Конфиндустрия, което според Валерио Кастроново е „най-значителният акт“ на политиката на „активен принос на левите партии с цел излизане на страната от драматичната криза, в която я хвърля фашистката война“⁶⁵. В резултат на примирието ОИКТ прекратява борбата за повишаване на надниците, но в замяна на това се въвежда подвижна скала на работната заплата чрез една специална променяща се надбавка — механизъм, който по-късно ще стане „модерен“ в целия капиталистически свят.⁶⁶

Все по-трудно става обаче за ИКП и нейното ръководство да поддържа едновременно и двете линии. Непрекъснатото влошаване на отношенията между бившите съюзници от антифашистката коалиция, възраждането на консервативните и реакционни групи в страната, системното засилване на антикомунистическата кампания, в която все по-открито се включва и ХДП, недвусмислено предвещават надвисващия край на последните останки от националното единство. В стремежа си да противодействува ИКП се опитва, макар и с цената на значителни отстъпки, да запази единството поне на двете леви масови партии. На 27 октомври е публикуван текстът на подновения пакт за единство на действието между комунисти и социалисти, в който двете партии потвърждават намерението си да се борят съвместно за ликвидиране на всички остатъци от фашизма, в защита на демократичната република, за аграрна реформа и национализация на монополите, за подобряване условията на живот на трудещите се, в защита на лирата и за външна политика на пълна политическа и икономическа независимост на Италия. „ИКП и ИСППЕ — се казва в пакта — се задължават да се консултират и да търсят предварителни споразумения“ в областта на правителствената, парламентарната, общинската, профсъюзната и кооперативната дейност, по време

на правителствени кризи, масови акции, политически, административни, профсъюзни избори и по проблемите на масовите организации. Наред с това обаче, освен че вече въобще не се споменава за перспективите за създаване на единна партия на работническата класа — една от основните идеи, издигнати на Петия конгрес на ИКП, — в пакта изрично се подчертава, че двете партии действуват в пълна независимост и самостоятелност и че в случаите, когато не може да се постигне споразумение между тях, всяка има право на свобода на действие.⁶⁷

Така комунистите, принудени от обстоятелствата към отказ от сключване на споразумение за сътрудничество между трите масови партии — друга тяхна основна идея още от времето на Съпротивата, по същество се отказват и от намерението си, тържествено прокламирано десет месеца по-рано, за сливане с ИСППЕ — факт, който обезсилва правителствената позиция на левицата и окуражава умерените и консервативните сили в намеренията им да я отстранят от управлението. Необходим е само поводът, за да пристъпят те към осъществяване на това си намерение. И той идва две седмици след подписването на пакта между комунисти и социалисти, когато стават известни резултатите от втория тур на административните избори, проведени на 10 ноември 1946 г.

2. ОТ СЪТРУДНИЧЕСТВО КЪМ ОПОЗИЦИЯ

Още един голям проблем наред с икономическото положение и обществения ред възниква италианския политически живот през втората половина на 1946 г. — уреждането на международното положение на страната. Подготовката на проектите за мирни договори с бившите съюзници на хитлеристка Германия се оказва трудна задача, въпреки че по редица въпроси от следвоенното устройство позициите на СССР, САЩ и Великобритания са уточнени още на конференциите по време на войната или непосредствено след нея. Необходими са две сесии (Лондонската през септември — октомври 1945 г. и Парижката през април — юли 1946 г.) на Съвета на министрите на външните работи (СМВР) и едно съвещание (Московското през декември 1945 г.) на министрите на външните работи на СССР, САЩ и Великобритания, за да бъдат изработени горе-долу приемливи за големите държави от лагера на победителите варианти, представени за обсъждане на откритата през юли 1946 г. в Париж мирна конференция.⁶⁸

Независимо че СМВР достига до единни становища по 70 от общо 78 точки, най-сложен и най-спорен се оказва проектът за мирен договор с Италия.⁶⁹ По трите големи въпроса — репарации, колонии и източна граница — на конференцията, която започва своята работа на 29 юли, се разгрят остри дискусии. За разлика от съветската делегация, която излиза с умерена позиция, западните държави и на първо място САЩ не крият намеренията си да използват максимално възможностите за превръщане на проектите в средство за оказване на политически натиск върху победените страни. Водени от тези съображения, в конкретния случай с Италия, американските прадставители нерядко се нагърбват с ролята на „защитник“ на италианската кауза както по въпроса за репарациите, така и по този за източната граница.

Дискусиите по проекта за мирен договор получават изключително широк отзвук в страната. Още при откриването на УС например най-старият депутат, който по традиция председателства първото заседание — Виторио Емануеле Орландо, се спира съвсем бегло на задачите на събранието, за да центрира речта си върху „условията на един мир, който би бил ужасен“ и унизителен спрямо „моряците, войниците, летците, партизаните, които се бореа и загинаха с десетки хиляди“⁷⁰.

Позицията на ИКП, особено по проблема за Триест и околните райони, е доста деликатна. В името на общата антифашистка борба по време на Съпротивата италианските и югославските комунисти се споразумяват да отложат за след освобождението всички спорни въпроси.⁷¹ Но с приближаването на края на войната противоречията се изострят, за да достигнат през 1945 г. до двете диаметрално противоположни становища — на ИКП, която настоява Триест да бъде предаден на Италия, и на югославската страна, която иска анексирането му. Още по-неблагоприятен за италианските комунисти е фактът, че по лесно обясними съображения СССР подкрепя югославските претенции.

В опита си да се съобрази с всички изисквания през януари 1945 г. Толиати подчертава от страните на „Ринашита“: „някои италиански политически кръгове се стараят да създадат впечатлението, че едва ли не „Италия е страна, която излиза от победоносна война“ и че Югославия, напротив, е победена страна в опита си за агресивна война срещу нас. . . Ние никога не можем да премълчим пред италианския народ, че именно Италия нападна Югославия и беше победена. . . Ако някой си мисли, че въпросът за нашите източници утре може да бъде поставен и решен, без да се държи сметка за тези факти, винаги сме готови да му кажем, че той или е човек, който живее извън действителността, или е демагог.“⁷² Но през 1946 г. в хода на предизборната кампания ИКП е принудена да заеме ясна позиция по въпроса за източните граници и следвайки своята политическа стратегия, не може да върви против интересите и настроенията на огромна част от населението. В „Програмата на Комунистическата партия за демократична република на трудещите се“, публикувана на 8 май 1946 г., изрично се подчертава, че мирният договор „трябва да остави за Италия италианския град Триест и да държи сметка във всички области за усилията, направени от италианския народ за унищожаване на фашизма“⁷³.

След сесиите на СМВР и Парижката мирна конференция, която приключва работата си на 15 октомври 1946 г., по въпроса за итало-югославската граница е постигнат компромис: източната — по-голямата част — от спорните райони са предадени на Югославия, а западната — по-малката част заедно с Триест образува „Свободна територия Триест“⁷⁴. На Нюйоркската сесия на СМВР (ноември — декември 1946 г.) проектите за мирни договори, съобразени с препоръките на Парижката конференция, са утвърдени окончателно и започва подготовката за подписването им.

С това отпада и една друга основна причина, която възпира умерените и консервативните сили да предприемат пряка атака срещу присъствието на левите партии в правителството — страхът от евентуална реакция при изработване условията на мирния договор. Отчитайки по всяка вероятност и този факт, а и във връзка с кампанията за втория тур на административните избори (първият се провежда през март — април 1946 г. — б.а.), в началото на ноември Толиати предприема пътуване до Белград с намерение

да съдействува за двустранно уреждане на въпроса за Триест. На 7 ноември „Унита“ публикува неговото изявление, в което се казва „Маршал Тито ми заяви, че е склонен да приеме, че Триест принадлежи на Италия. . . стига Италия да се съгласи да остави Гориция, град, който и според данните на нашия министър на външните работи е предимно славянски“.

Изявленията на Толиати предизвикват бурна реакция, което още един път показва чувствителността на италианското обществено мнение по въпроса за източните граници. Пиетро Нени, генерален секретар на ИСППЕ, който след завършването на Парижката конференция поема поста министър на външните работи, категорично отрича, че е говорил за надмощие на славянски елемент в Гориция. Либералът Карло Сфорца е още по-рязък: къс от италианската плът не може да бъде замнен с друг къс от същата плът. Де Гаспери заплашва с правителствена криза, въпреки че Толиати не е член на правителството.⁷⁵ От своя страна и Държавният департамент на САЩ предупреждава, че двустранни итало-югославски споразумения не могат да заменят договорите между великите държави.

В подобна напрегната и, общо взето, неблагоприятна за ИКП обстановка на 10 ноември пред урните застават жителите на шест от най-големите италиански градове — Торино, Генуа, Флоренция, Рим, Неапол и Палермо, за да гласуват във втория тур на административните избори (само Милано е избрал своите общински органи на 7 април). Комунисти и социалисти получават заедно с лявата буржоазно-радикална Партия на действието (ПД) общо 47,1% от гласовете срещу 19,2% за ХДП, 7,7% за ИЛП и 14,8% за кулункуистите (членовете на движението УК — б.а.). А в Торино, Генуа, Флоренция и Палермо, където левите партии се представят със самостоятелни листи (в Рим и Неапол те се обединяват в „Блок на народа“), победата им е още по-убедителна — 33,4% за ИКП и 23,8% за ИСППЕ срещу 20,2% за ХДП.⁷⁶

Резултатите от втория тур показват значителните изменения в съотношението на силите между политическите партии, а оттам и в настроението на широките маси избиратели — един от най-точните барометри за действителното положение в страната.

Сравнение на резултати от 10 ноември (1946 г.) с тези от 2 юни с. г.*

Партии	Палермо	Неапол	Рим	Флоренция	Генуа	Торино
ИКП	+ 9,1	+14,9	+21,2	-2,2	+11,2	+11,1
ИСППЕ	+ 1,0			-1,3	- 2,8	- 2,0
ХДП	-14,8	-20,1	-10,9	-3,7	- 8,5	-14,4
ИЛП	- 3,7	- 5,8	- 1,4	+0,7	0	+ 4,2
УК	+10,8	+ 5,7	+12,6	+8,0	+ 2,8	+ 5,8
Монарх	+15,7	+13,5	- 0,7	-1,5	- 0,7	- 1,0

* + В повече; — В по-малко.

Първото, което прави впечатление, е високият брой въздържащи се от гласуване. На основата на данни от вота за УС изчисленията показват, че на 100 жители се падат средно 61,7 гласоподаватели.⁷⁵ Но ст близо 490 000

жители на Палермо пред урните застават едва 81 000 (27% в сравнение с 2 юни), в Неапол вместо около 600 000 гласуват около 236 000 (48% в сравнение с 2 юни), малко по-активно е изборителното тяло в Рим (около 50%), а даже и в тези области, в които по традиция населението показва неизменно висока политическа активност, този път в сравнение с 2 юни в изборителните бюра на Флоренция, Генуа и Торино се явяват съответно около 82%, 74% и 71% от изборителите.

Несъмнено това е един от най-очевидните признаци за настъпващата умора сред широките слоеве, която ги прави апатични към безкрайните политически кампании и ги тласка към така желаната от консервативните и реакционни кръгове пасивност. От това печели най-вече УК — движение, което проповядва именно пасивност и безразличие към политическите събития. И в шестте общини процентът на гласовете, подадени на 10 ноември за куалункуистите, е значително по-висок в сравнение с този от 2 юни.⁷⁸

Резултатите разкриват и един ярко изразен процес на поляризация, който протича в две взаимно свързани посоки — към една от трите групи сили — лявата (ИКП и ИСППЕ), центристката (ХДП) и консервативната (либерали, куалункуисти и монархисти), за сметка на други по-малки течения, и същевременно към една от двете крайности — лявата и дясната, за сметка на центъра.

Съотношение на силите между лявата, центъра и десницата

Общини	2 юни	Общо	10 ноември	Общо
Палермо	12 : 29 : 33	74	22 : 14 : 56	92
Неапол	16 : 34 : 40	90	31 : 14 : 54	99
Рим	26 : 31 : 32	79	37 : 20 : 33	90
Флоренция	59 : 28 : 10	96	56 : 24 : 17	97
Генуа	56 : 30 : 9	95	64 : 21 : 11	96
Торино	51 : 33 : 10	94	60 : 29 : 19	98

Без да имат пряк политически характер, изборите от 10 ноември получават значителен политически резонанс. Както обикновено, победените виждат главната причина за поражението си в победителите. Ако за ХДП това е лявата, за ИСППЕ и по-точно за нейното засилващо се дясно крило виновникът става ИКП.

Резултатите, постигнати от ИСППЕ на 2 юни, според социалистичните унитаристи (привърженици на единството с комунистите — б.а.) са доказателство за популярността на идеята за единство на работническата класа. Обратно, автономистите, подкрепяни и от центристкото крило, виждат в тях реална възможност за създаване на силна и независима социалистическа партия. Пропастта между двете тенденции се увеличава още повече след потвърждаването на пакта за единодействие с ИКП през октомври 1946 г.

Във втория тур на административните избори ИСППЕ прави крачка напред в сравнение с 2 юни (+3,1%), но вместо да изглади, този успех отново задълбочава противоречията в нея. Възползвайки се от смущението сред партийните членове, предизвикано не толкова от огромния успех на ИКП

(+14,4%), колкото от факта, че тя надминава ИСППЕ, автономистите по-веждат открита борба за разцепление на партията и по същество се присъединяват към антикомунистическата кампания на реакционните сили. Така например на 20 ноември в. „Джорнале д'Италия“ публикува съвместна декларация на Джузепе Сарагат, водач на дясното крило на партията, и Марио Дзагари, лидер на „лявото“ антикомунистическо течение „Инициатива социалиста“, в която рязко се критикува унитарната линия, следвана от ръководството на партията начело с Нени. По същото време привържениците на Сарагат, обединени около списанието „Критика социале“, гласуват резолюция срещу пакта за единодействие с ИКП.⁷⁹

Към перспективата за разрыв между социалисти и комунисти и създаване на „умерена“ социалистическа партия, която да служи като ляво покритие на едно центристко правителство, проявяват системен интерес и САЩ. И обратно — десницата в ИСППЕ търси подкрепа за разцепническите си действия и откън, от ХДП и САЩ. В края на ноември 1946 г. американският шарже д'афер Маккой приема Сарагат, за да сондира положението вътре в партията. Според донесението му за разговора Сарагат заявил, че основната причина за изборния неуспех на социалистите е политиката на Нени, който похвърнал партията в придагък на ИКП, без собствена автономия и без своя характерна демократична физиономия. „Ако не се променят нещата, предупредил Сарагат, дребнобуржоазният електорат на социалистическата партия (около 1/3 от общия) ще отиде надясно, а останалият ще бъде изяден от ИКП. Италия ще може да избира само между десницата и крайната левица с естествен резултат от гражданска война.“⁸⁰ Малко по късно — в средата на декември — друг служител на посолството — Джон Адамс, се среща със секретаря на ИСППЕ Иван Матео Ломбардо и М. Дзагари. Според тях надмощието на „ненианците“ в партията отразявало не реално съотношение на силите сред социалистите, а просто неефикасната дейност на изпълнителния й комитет (т. е. на хетерогенния в идейно и организационно отношение състав на автономистите, които не могат да се обединят, за да им се противопоставят).⁸¹

Така в края на 1946 г. облаците над унитарната политика на ИСППЕ непрекъснато се съгъстват. Срещу Нени, който поддържа тезата, че сплътеността на левицата е единствената реална алтернатива на абсолютната власт на ХДП, постепенно се обединяват всички автономисти независимо от позициите си. Перспективата за близката буря вече е неизбежна.

Значително влияние върху настроенята и намеренията на дясното крило от ИСППЕ оказват и процесите в третата масова партия — католическата, върху която ноемврийските избори имат още по-сериозно отражение. В сравнение с гласуването за УС ХДП губи около 16% от избирателите си, което е чувствителен удар по авторитета й сред населението.

След 2 юни християндемократите се утвърждават не само като първата по сила партия в страната, но и като безспорен ръководител на умерената, центристка (и в случая прокапиталистическа) тенденция във възстановяването. Това обаче довежда и до неизбежното засилване на обратните ангажменти — от ХДП към тези, които са я подкрепили, т. е. към хетерогенната по социален състав, но умерена и дори консервативна по възгледи избирателна маса и към традиционно антикомунистически настроената църква.⁸² Логично последствие е изострянето на отношенията между християндемократи и техните съюзници отляво в правителствената коалиция, което след вто-

рия тур на административните избори се превръща в зле прикривана непри-
миримост.

Немалка заслуга за това има и Ватиканът. Във вече споменатия разговор с
Адамс И. М. Ломбардо и М. Дзагари твърдят, че папата изразил силно не-
доволство от представянето на ХДП в изборите. „Те не ми се подчиниха“, за-
явил той, имайки пред вид ръководството на партията начело с Де Гаспери.
Нещо повече, Пий XII заплашил, че ще промени отношението си към ХДП
и ще се преориентира към УК.⁸³ Думите на двамата социалистически дейци
се потвърждават пряко и от Пиетро Скопола, който привежда записка от
личния архив на Де Гаспери за разговор с висш сановник от Ватикана, със-
тоял се на 12 ноември — веднага след като стават известни резултатите
от изборите. „Каквото и да е, сътрудничество с антиклерикалните партии
не само в общината в Рим, но и в правителството вече е недопустимо. Ако
ХДП продължи с това сътрудничество, ще бъде считана за „пронеприятел-
ска“ партия. ХДП няма да има повече нито нашата подкрепа, нито нашите
симпатии.“⁸⁴

На 15 ноември политическите секретар на ХДП Атилио Пичони изпраща
писмо до колегите си от ръководството. Анализирайки „частичния неуспех“
на партията в изборите, наред с отчитането на обективните трудности Пи-
чони подчертава: „В отрицателен смисъл работеше и почти пълната липса
на лоялно сътрудничество на другите партии в правителството: *за тях пар-
тийните съображения надделяха над националните*. . . Трипартитизмът не
беше съюз. . . а едно „принудително съжителство“ и, което е още по-лошо. . . ,
насочено не да премахне или да намали затрудненията, а да ги задълбочи.“
Правителственият трипартитизъм според Пичони не се показал на висотата
на изключителното положение и персонафицирайки кабинета в лицето на
наговия шеф Де Гаспери, избирателите се отдръпнали от ХДП. Нападки се
отправят и срещу единодействието между ИКП и ИСППЕ, които с такти-
ката си на блокове с „типично антиклерикални и политически двусмислени
характеристики“ провалили прилагането на пропорционалната система в
изборите, призната и в теорията като „условие за здрав демократичен жи-
вот“⁸⁵.

Последиците от изменението в позициите на ХДП спрямо съюзниците
й в правителствената коалиция не закъсняват да се проявят. В хода на пре-
говорите по съставяне на общинския съвет на столицата християндемокра-
тите отхвърлят предложението на левите партии за сътрудничество и сфор-
мират новата администрация с подкрепата на квалункуистите.⁸⁶

Вторият тур на административните избори е един от най-ярките и, както
отбелязва Раджониери, недостатъчно оценявани в литературата признаци за
изчерпването на политическото положение, основано върху единството на
антифашистките партии в Италия.⁸⁷ Наред с това обаче не е трудно да се
остане с впечатлението, че и християндемократите, и част от социалистите
се „хващат“ с ентузиазъм за този подходящ момент, за да го експлоатират
докрай съответно в антикомунистическата си и антиунитарната пропаганда,
без поне за момент да допуснат, макар и само като вариант, че успехите на ИКП
могат да се дължат и на по-голямата дисциплинираност — логичен резул-
тат от по-високото политическо съзнание — на прокомунистическия елек-
торат в условията на пасивното поведение на другите избиратели.

Към своеобразния антикомунистически „концерт за умерени и консер-
вативни сили“ активно се присъединява и американското посолство в Ита-

лия. Вариациите на тема „нарастваща комунистическа опасност“ от телеграмите му се радват при това на постоянен успех сред Държавния департамент на САЩ. Вече на 2 декември Хикерсън, шеф на Службата за европейски работи, изпраща до държавния подсекретар Ачесън и държавния подсекретар по икономическите въпроси Клайтън тревожен меморандум с призив да се помогне на Де Гаспери. В меморандума се казва, че победата на комунистите в ноемврийските избори „отразява успеха на постоянните комунистически атаки срещу Де Гаспери и западните сили. . . Комунистическата стратегия цели да дискредитира Де Гаспери и да го принуди да подаде оставката си като министър председател, да се създаде ново, по-ляво правителство и след това да се проведат национални избори, на които се разчита да възстановят комунистите като най-силната партия, твърдо контролираща всяко правителство, създадено след това.“ За тази цел според Хикерсън комунистите се нуждаят от повече „поражения“ на Де Гаспери, подобни на пример на неуспеха му да получи икономическа помощ от западните сили, което станало „голямата тема“ на пропагандата на ИКП. Коментирайки възможността от влошаване на положението и евентуално намаляване на хранителните дажби, Хикерсън предупреждава, че комунистите изчакват, за да използват докрай някое друго „поражение“ на Де Гаспери, и изразява съмнение „дали той ще може да остане дълго премиер“⁸⁸. След като получава меморандума, Клайтън резолира: „Считам, че трябва да направим всичко възможно и да хвърлим повече жито към Италия.“⁸⁹

Тревожни телеграми продължават да пристигат и от Италия. На 11 декември Маккой съобщава, че според някои „добре осведомени източници“ продължаващите в областта Емилия безредици — въпреки че е трудно да се докаже, са инспирирани от ИКП и че според него комунистите разполагат с въоръжена сила между 20 000 и 80 000 души, ръководена от П. Секия, разположена главно в северните райони.⁹⁰ Всичко това подготвя почвата за една по-активна намеса на САЩ във вътрешните работи на Италия. Необходимо е само повод и, както винаги, той е намерен твърде бързо.

На 24 ноември е публикувана резолюция на ЦК на ИКП, в която се прави анализ на положението в страната и на линията, която възнамеряват да следват комунистите. „ЦК на ИКП потвърждава, че политическата цел на партията е не да извърши социалистическо преобразуване на италианската икономика, а да се постави началото на нов икономически курс, въодушевяван от принципите на националната солидарност и насочен към бързото възстановяване на разрушената икономика.“ Конкретните предложения на ИКП, за осъществяването на които тя възнамерява да действа „в тесен съюз с братската социалистическа партия“, обхващат мероприятия по национализацията на големите банки, електрическата и химическата промишленост, подготовка на план за индустриализация на южните райони, създаване на проект за аграрна реформа и т.н. „Политиката на комунистите — завършва резолюцията — продължава да бъде политика на единство и сътрудничество, в правителството и извън него, с партията, която има доверието на мнозинството от народа. На основата на това единство трябва да бъдат усилены компактността и авторитетът на правителството и трябва да бъдат посрещнати и решени неотложните проблеми на нашето възстановяване.“⁹¹

На пръв поглед оптимизмът на резолюцията, рязко контрастиращ с обективното положение и с действията на ХДП и дясното крило на ИСППЕ, изглежда направо абсурден. И все пак, както става ясно малко по-късно,

той има своите дълбоки основания. В началото на декември М. Скоримаро внася в Министерския съвет „Директиви за нов финансов план“, който трябва да осигури средства за осъществяване на мероприятията, предложени в резолюцията от 24 ноември. Планът предвижда налагането на извънреден данък върху имуществото (утвърден по принцип още на 11 октомври); разглеждане на делата на незаконно забогателите по време на фашисткия режим и войната; пускане на облигации за финансиране на обществени работи; „заем на възстановяването“ и т. н. Според личните бележки на Скоримаро от това заседание предложението не означава отказ от смяната на парите, окачествена като „полезно мероприятие“, което трябва да се осъществи при първа възможност, а едно „запълване“ на неблагоприятния за нея зимен сезон с неотложни финансови мерки.⁹² Безспорно прав е обаче Бруцио Манцоки, че тези „неотложни финансови мерки“ имат и най-малко две политически цели: „увеличаване престижа и политическото влияние на прогресивните сили, които ги предлагат“, и опит за превръщане на държавната дейност в „движещ център на работата по възстановяването и в по-общ смисъл на икономическата дейност“⁹³. Но за целта на комунистите е необходимо независимо от очевидно неуместния момент да поставят ударението именно върху единството и сътрудничеството на трипартийната коалиция в правителството или още по-точно върху запазването на последните останки от тях.

Министерският съвет приема предложението на Скоримаро, но то среща ожесточена съпротива на десницата и част от центъра в УС. А когато в хода на парламентарната дискусия аргументите на министъра на финансите отново надделяват, консервативните икономически групи избират пътя на системни инфлационни действия. Намеренията им са чрез обезценяването на парите и неизбежно свързаните с него валутни спекулации, от една страна, да се парира ефектът както от извънредния данък, така и от икономическия заем и облигациите, а, от друга, да се усилят хаосът и напрежението в страната с цел предизвикване на правителствена криза с всички произтичащи от това последици за левите сили.

Съществува обаче още една възможност за обезсилване на „новия финансов план“ — вместо чрез предложените от ИКП мерки средствата, необходими за възстановяването, да бъдат придобити чрез заем отвън. В този случай ефектът би бил още по-голям: политическото лице, което успее да го издействува, ще повдигне авторитета си в страната (естествено за сметка на комунистите), държавата, която ще го отпусне, ще може да влияе по-пряко върху италианския политически живот, финансовите и промишлените кръгове ще могат да си отдъхнат и т.н. От тази гледна точка фактът, че Де Гаспери съобщава за отправената му покана да посети САЩ именно през декември 1946 г. и още по-точно на 23 декември, непосредствено след приемането на плана от УС, едва ли е плод на чиста случайност. Още повече, че за да не бъдат поканени министрите на външните работи и на финансите (Нени и Скоримаро), според официалната версия първоначално поканата е оформена персонално до Де Гаспери, за да участва във форум по проблемите на следвоенния период, организиран от Съвета по световните работи, и едва след това прераства в официална от името на американското правителство.⁹⁴ Така министър-председателят заминава, придружен само от министъра на външната търговия Кампили, християндемократ.

Дискусията в научната литература по повод визитата на Де Гаспери в САЩ (5 — 15 януари 1947 г.) продължава вече над тридесет години. Двете

крайни становища — че лидерът на ХДП се завръща с обещание за един скромен, но ценен в онзи момент заем от 150 млн. долара, което било единствената му цел, и че той пристигнал с „правителствена криза в джоба си“ с намерение да направи назабавен опит за отстраняване на комунистите от правителството,⁹⁵ започват и свършват с конкретните факти, а в зависимост от тълкуването им между тези две крайни позиции се нареждат още редица други. И все пак като че ли най-приемлива си остава тезата — като се отсеят пропагандистките увлечения на онези автори, които виждат в посещението на Де Гаспери опит за стабилизиране на разклатеното след ноемврийските избори влияние на ХДП (а в по-широк смисъл и на умерената тенденция във възстановяването) и за парирание популярността на левите сили, в частност на ИКП, подготвяйки по този начин отстраняването им от правителството.⁹⁶ Тази теза получи и документално потвърждение след публикуването на сборника „Външни отношения на САЩ“ за 1947 г., допълнени от интересната работа на Роберто Фаенца и Марко Фини. Споменатите автори привеждат телеграма, изпратена от Маккей на 2 януари 1947 г., един ден преди заминаването на Де Гаспери, в която се казва: „Министър-председателят не трябва да се върне с празни ръце, в противен случай неговият престиж и политическа позиция в родината му ще пострадат сериозно.“⁹⁷

Официалните документи за срещите на Де Гаспери потвърждават намеренията му да „политизира“ преговорите, представяйки успеха на пътуването си като най-сигурната и едва ли не единствена гаранция срещу „комунистическата опасност“. В разговора си с държавния секретар Барнс от 6 януари той изразява надеждата, че „неговото посещение би донесло помощи за Италия, тъй като тази страна сега била обхваната от икономическа и политическа криза. Той казва, че неотдавнашните безредици в Южна Италия са били отчасти политически и отчасти на основата на икономически трудности и че в този момент Комунистическата партия упражнява изключително силен политически натиск, за да тласне Италия в орбитата на руското влияние. Г-н Де Гаспери казва, че естествено всичките му усилия са насочени към сразяване на това движение...“⁹⁸

Междувременно, докато трае посещението на Де Гаспери в САЩ, в Рим става едно събитие, което повлиява в значителна степен на по-нататъшното развитие на политическата обстановка — извънредния XXV конгрес на ИСППЕ.

Ожесточената политическа дискусия, която се разгаря в ИСППЕ особено след изборите от 10 ноември, в кратко време поставя пред представителите на двете противостоящи си течения и проблема за съвместното им съществуване в една и съща партия. Още на 20 ноември по повод интервюто на Сарагат и Дзагари ръководството на партията решава да свика поредния конгрес два месеца предсрочно.⁹⁹ Позициите се избистрят окончателно: според списанието „Критика социале“ партията трябва да се превърне от ариергард на болшеvizма в „авангард на демокрацията, да поддържа непокътната своята автономия и да поеме *самата тя* инициативата и ръководството на обединението на народните сили“. И обратно — на 22 ноември Нени изразява от страниците на партийния орган „Аванти!“ увереността, че така, както са спечелили битката за република, „от платформата на борба на най-широк блок от народни сили“, социалисти и комунисти ще спечелят през следващата година (първоначално провеждането на първите редовни парламентарни избори се предвижда за 1947 г.) и битката за властта.¹⁰⁰

Разцеплението изглежда дотолкова предreshено, че представителите на двете течения, които поемат отговорността за него — „Критика социале“ и „Инициатива социалиста“, въобще не присъствуват в Голямата аула на Римския университет, където на 9 януари 1947 г. се открива конгресът, а предпочитат още от началото да заседават отделно в двореца Барберини, където се ражда Социалистическата партия на италианските трудещи се (СПИТ).¹⁰¹ Първоначално към нея се присъединяват около 100 000 души от вече бившата ИСППЕ, а останалите около 820 000 се връщат към старото название на партията — ИСП, за секретар на която е избран Лелио Басо.¹⁰²

Освен вътрешните фактори (и най-вече надеждите на Сарагат, убеден, че социалдемократията може да играе важна роля в следвоенния политически живот на Западна Европа, и ратуващ за създаване на „трета сила“) и подкрепата, макар и по-скоро морална, от страна на ХДП и САЩ според Гамбино немалка заслуга за разцеплението има и ИКП. По неговите думи прокомунистите в ИСППЕ били малцинство, а пред перспективата за изместване надясно на цялата партия, отделяне на ляво малцинство или отделяне на дясно малцинство Толиати естествено предпочитал третата.¹⁰³ Срещу тази теза категорично се обявява Пайета, според когото разцеплението е дело изцяло на десницата, твърдо решила да скъса пакта за единодействие с комунистите и да търси място на една автономна „трета сила“. „Сега вече можем да сътрудним с вас“, заявил след разцеплението Сарагат на Пайета, който присъствувал на конгреса на ИСППЕ.¹⁰⁴

Като че ли по-убедителен, поне на пръв поглед, е Пайета. Цялата история на борбата на Сарагат вътре в партията, както и въздействието на външните фактори са в полза на неговата теза. Същевременно обаче и аргументите на Гамбино могат да се подкрепят с допълнителни факти. Още през октомври 1946 г. например в резолюция на ЦК на ИКП се подчертава, че заздравяването на пакта между комунисти и социалисти изисква „отстраняването от редовете на работническото движение на антикомунистическите течения и открита борба срещу антикомунизма“, което според Каталано е „ясно изразена покана за *елиминирание* на реформистите“ от редовете на ИСППЕ.¹⁰⁵ Разцеплението на ИСППЕ не означава ли освен това и удар по влиянието на социалистическото народно течение като цяло, т.е. поредното „оскубване на социалистическата кокошка“, но този път с гарантирано засилване на комунистическото течение, което е основната цел на политиката на ИКП? Значително по-слаби според бившия секретар на ИСП Франческо де Мартино като самостоятелни политически фактори, двете новосъздадени социалистически партии са принудени от обективните условия да се присъединят към един от вече противостоящите си полюси — комунистическия и християндемократическия, увеличавайки мощта им и задълбочавайки пропастта между тях.¹⁰⁶ И наистина още в резолюцията си от 18 януари 1947 г. ръководството на ИКП подчертава: „Отношенията между Комунистическата партия и Социалистическата партия трябва да станат на основата на пакта отношения на тясно и продължително сътрудничество във всички области в интерес на общото дело.“¹⁰⁷ ИСП ще остане свързана с ИКП и ще запази характеристиката си на една от най-левите западноевропейски социалистически партии поне до 1956 г., а СПИТ ще бъде отсега нататък постоянната „лява гарнитура“ на ХДП във всички центристски правителствени комбинации. Нещо повече, още от януари 1947 г. ИКП ще покаже готовността си да сътрудничи със СПИТ, но при строго определени условия. „Ли-

дерите на ИКП — споделя Алберто Симонини, един от новоизбраните секретари на СПИТ, в разговор с Джон Адамс — са доста склонни да работят със СПИТ и дори благоприятствуват нейното засилване сред буржоазията, но са готови да се борят с нокти и зъби срещу усиляването ѝ сред пролетариата. В някои райони... комунистите използват терористични методи, за да попречат на СПИТ да печели привърженици сред пролетариата.“¹⁰⁸

Очевидно в тази тактика, колкото и критично да се приемат твърденията на Симонини за „терористичните методи“, има голяма доза логика: осигурила си единодействие с ИСП, ИКП не би имала нищо против да сътрудничи не само с ХДП като единствен представител на буржоазните и дребнобуржоазните групи, но и с още един, близък или дори еднакъв с католиците, но държащ на своя „светски“ характер. Стига той да не конкурира самите комунисти с опитите си да възроди дясно крило вътре в работническото движение...¹⁰⁹

След създаването на двете социалистически партии Нени напуска постове министър на външните работи и секретар на ИСППЕ и поема ръководството на в. „Аванти!“, за да може според Лео Валиани да „парира последствията от разцеплението“.¹¹⁰ Междувременно обаче на 17 януари от САЩ се завръща Де Гаспери и използвайки като повод оставката на Нени, на 20 януари обявява оставката и на целия кабинет.

Още на следващия ден, както всички вестници, и „Унита“ не пропуска благоприятната възможност да свърже пътуването на лидера на ХДП с новата криза. „Надали италианският народ е очаквал резултата от посещението на председателя на Министерския съвет във Вашингтон да бъде правителствена криза, ако е истина — и Де Гаспери го гарантира, — че подобно посещение е имало задоволителни резултати, що се отнася до доверието на САЩ в италианската демокрация и следователно в ефикасността на сегашното демократично правителство, и ако е истина освен това, че в разговорите във Вашингтон не е решено нищо, което би могло да накърни независимостта и свободата на нашия народ“, пише вестникът в уводната си статия. Подобен сарказъм е логичен. Не толкова логична е обаче, поне на пръв поглед, позицията на ръководството на ИКП и лично на Толиати през всичките десет дни, в които се водят преговори по съставянето на новото правителство, особено ако се приеме, че през цялото това време комунистите наистина смятат, че основната цел на кризата, предизвикана еднолично от Де Гаспери, е отстраняването им от правителството.

Ако е вярно твърдението на Дж. Амендола, че във всяка правителствена криза Толиати се пази предимно от това да не завърши тя с „изместване на дясно на ръководството на страната и с изключване и изолиране на ИКП“¹¹¹, би следвало да се очаква едно напрежение, една по-упорита и напъвателна борба от страна на комунистите, както е било винаги дотогава. При това основания за опасения от опит за елиминиране на ИКП действително съществуват. Още на 21 януари вестник „Пополо“, орган на ХДП, пише по повод кризата: „Ние казваме на Де Гаспери, че вчера той претвори желанията на християндемократите от всяка провинция и на толкова честни хора в страната, откривайки пред Италия непосредствената възможност да има едно по-хомогенно, по-ефикасно правителство.“ Още по-недвусмислено се изразяват в заглавията си органът на ИЛП „Рисорджименто либерале“ и на ПД „Италия либера“: първият окачествява хода на Де Гаспери като „малкия държавен преврат на председателя...“, а според втория „да се елими-

нират левите от правителството — това е намерението на християн-демократите“.

На 22 януари обаче „Унита“ публикува изявления на Толиати пред журналисти, които поразяват със спокойствието и дори безразличието на генералния секретар на ИКП: „Кризата трябва да бъде решена и новото правителство съставено, съблюдавайки по най-стриктен начин нормите на парламентарната демокрация. При липсата на някакво демократично назначение от друго естество очевидно е, че най-силната партия на УС, т.е. ХДП, е предопределена да търси решението на кризата. С други думи, Де Гаспери събори правителството, Де Гаспери да направи новото правителство.“ Сходен до тона на Толиати е и този на резолюцията на ИКП от 24 януари: „Комунистическата партия счита, че първото ефикасно действие за разрешаване на кризата трябва да бъде определянето на една конкретна програма, за чието осъществяване здраво да се ангажират партиите от новия правителствен състав.“ Следват предложения за мероприятия в областта на вътрешната, външната, финансовата, икономическата, социалната и аграрната политика, насочени към заздравяване на обществения ред и осъществяване на „новия икономически курс“. Никакво безпокойство, никакво притеснение, че над комунистите е надвиснала опасността евентуално да останат извън правителството. „Представяйки тези предложения като принос към изработването на окончателната и конкретна правителствена програма, Комунистическата партия потвърждава своето искане самото правителство да бъде съставено на основата на големите масови партии, победителки от 2 юни, за да съблюдава съотношението на партиите в парламента и страната и да съответствува на демократичната и републиканската воля на трудещите се маси.“¹¹²

Не страх да не остане изолирана, а по-скоро, точно обратното — вярва в собствените си сили и възможности, а следователно и във вече извоюваното място на политическата арена и в италианското общество се чувствава в позицията на ИКП. А един от основните източници на това самочувствие наред с вече споменатите (резултатите от ноемврийските избори, приемането на предложението на Скоричмаро за „нов финансов план“ и т.н.) идва от проведената от 7 до 10 януари 1947 г. Национална конференция по организационните въпроси.

Ръководството на партията подготвя конференцията още от лятото на 1946 г. с публикуването на указанията за провеждане на прегледа на комунистическите редици по провинциални федерации. Прегледът завършва с конференция на столичната федерация, пред която Толиати отново изтъква сериозните изменения в задачите на партията след победата на въстанието от 25 април 1945 г. и изборите от 2 юни 1946 г. Основното за момента, подчертава Толиати, е „завоюването на мнозинството от работническата класа и трудещите се маси“ на страната на демокрацията и структурните реформи, на страната на политиката, предлагана от ИКП.¹¹³

Именно при изпълнение на тази задача обаче ръководството на ИКП среща значителни трудности, дължащи се най-вече, както обобщава в „Унита“ от 5 декември 1946 г. Секия, на „чувствителната раздалеченост между способностите на политическата линия да се приспособи към положението и възможностите на нашите организации да осъществяват самата политическа линия“. Върху тези два големи и взаимно свързани въпроса — завоюването на мнозинството от работническата класа и трудещите се и подобряване политическата оперативност на масовата база на партията — е

поставено ударението и на Националната конференция, която се открива на 7 януари във Флоренция.

В доклада си Секия подчертава, че след изборите от 2 юни партията постигна значителни успехи — отстраняване от правителството на онези елементи, които саботират мероприятията по демократизация на страната, мобилизация във възстановяването чрез лозунга за „нов икономически курс“, победа във втория тур на административните избори. Всичко това е закономерен резултат от правилната политическа линия, от идеологическото единство и компактност на партията, която към края на 1946 г. брои вече 2 167 200 души.¹¹⁴ Същевременно обаче в доклада се констатира и сериозни слабости в организационното състояние и дейност на ИКП. Така например, въпреки че за една година, от октомври 1945 до октомври 1946, в нея са се записали над половин милион нови членове, за същото време партията е нараснала с около 445 000 души, което говори за текучество в нейните редици. „Горко ни — предупреждава Секия, — ако партията се превърне в един вид коридор, където трудещите се влизат и излизат!“ Най-силно е текучеството в Южна Италия, а основната причина според доклада е неумението на ръководните кадри да обвързват, да използват и да ценят новите записани, да ги натоварват незабавно с конкретни задачи.

Освен това в хода на кампанията по „набора на републиката“ в ИКП влизат около 200 000 нови членове, а се очаква много повече. При това някои федерации просто продават членските карти, без да правят подбор на новите членове съгласно инструкцията на ръководството.¹¹⁵ Причините за слабия успех на набора са разностранни: и това, че невинаги се провежда сериозно, и това, че се събират много кампании наведнъж, което уморява политически активното население, включително и партийните членове, и това, че той се провежда в условията на засилваща се антикомунистическа кампания. Но Секия подчертава, че в резултат на незадоволителната работа „в някои провинции нашата партия има всички дефекти на една широка масова организация, без да бъде масова партия, без да има качества, за да бъде такава“, а в други области тя се превръща в „агрегат от хора, почти изключително най-бедните в селището, с най-слаби организационни връзки, с недостатъчна дисциплина, недостатъчна политическа подготовка, изолирани от другите слоеве на обществото“. Слаба е все още и квалификацията на ръководните кадри на партията, които някъде използват авторитарни, военни методи на управление, а другаде са оставили организациите на самотек.¹¹⁶

Сериозно безпокойство буди според Секия и социалният състав на ИКП, който въпреки усилията на ръководството за разширяване на обхвата на различните прослойки си остава в общи линии неизменен. През 1946 г. в нея членуват 52,7% работници (0,3% по-малко в сравнение с 1945 г.), 11,9% селскостопански работници и 15,8% селяни и изполичари (с 5,3% по-малко), 5,2% занаятчии, специалисти, дребни търговци (с 0,6% повече), 3,7% чиновници (толкова, колкото и през 1945 г.), 9,4% домакини.¹¹⁷ При това в доклада се привеждат и примери, които убедително разкриват нарушения баланс между социалния състав на ИКП в отделните области — факт, който според Секия показва, че „ние не сме успели да проникнем във всички слоеве на трудовото население и по-специално в средните градски и селски слоеве. . . Ние сме партия на работническата класа, но още много малко партия на народа.“¹¹⁸

На основата на доклада на Секия, отчиташ успехите на партията, но и открито и остро критикуващ слабостите в организационната ѝ работа, започна оживена дискусия, в хода на която според Дж. Амендола, участник в конференцията, се оформят три различни тенденции във възгледите на делегатите за политическото положение и перспективите пред ИКП. Част от изказалите се преувеличават възможностите за оставане на партията в правителството, основавайки се на нейната внушителна количествена сила и широкото ѝ влияние сред населението. Други са на мнение, че пред вид развитието на събитията трябва да се започне конкретна подготовка за преход в опозиция. Според трети периодът след Съпротивата е просто една „демократична пауза“, след която ще дойде неизбежният фронтален сблъсък с консервативните сили, и следователно партията трябва да се подготви за „часа X“. Особено трудна за разсейване според Амендола била първата легалитарната илюзия, най-вече от страх да не се даде храна на антикомунистическата пропаганда за „двойната игра“ на ИКП.¹¹⁹

Отговаряйки на въпроса, защо Толиати и цялото ръководство трябва да се борят срещу легалитарната илюзия, в друга своя статия Амендола заявява, че действителната цел на конференцията във Флоренция е „да подготви партията за преход към опозиция, която да се осъществява в демократични рамки, винаги със задачата да развива един широк съюз между работническата класа и средните слоеве“¹²⁰. Но ако втората част от тази теза се основава на конкретната дейност на ИКП след отстраняването ѝ от правителството, първата или не отговаря на истината, както счита например Пайета,¹²¹ или — което е може би по-точно, разкрива само една част, и то далеч не най-важната, от работата на конференцията. „Днес ние сме количествено толкова силни и организационно вече сме толкова силни, имаме освен това такава увереност в нашата политическа линия, че ако успеем да дадем един достатъчен гласък за работа на всички наши членове, на всички наши организации, на всички ръководни инстанции на партията, ние сме убедени, че нашата партия ще може да даде на каузата на демокрацията и социализма един действително решителен принос. Ние можем да станем... движеща сила на общото действие на всички трудещи се и на всички демократи за обновяване на националния живот — заявява в речта си пред конференцията Толиати. Не забравяйте, другари, че станахме... една голяма масова партия, която уверено крачи към завоюване на мнозинството от народа.“¹²²

Трудно е да се открие в тези думи какъвто и да било опит за преодоляване на „легалитарната илюзия“. Обратно, следвайки една неизменна линия на борба срещу левите увлечения, и в речта си пред конференцията Толиати още един път ясно подчертава: „Днес новата цел, която се поставя, е указаната от нашия Пети конгрес — да обновим демократично Италия, да открием пред работническата класа и пред италианския народ пътя, който ще ги доведе до демокрацията и социализма.“¹²³

На 10 януари Националната конференция завършва своята работа. Въз основа на разискванията и предложенията същия ден ръководството на ИКП изработва няколко резолюции с указание за насоките на бъдещата организационна дейност. Главната от тях — „Да се подобри цялата работа на партията“ — обръща вниманието върху необходимостта от рязко увеличаване броя на партийните кадри и активисти и по-голяма ангажираност в политическата област на нивовите организации.¹²⁴ Набелязват се конкретни мерки и по отношение на пропагандната дейност, свободата на печата, укрепване на

демократията в Южна Италия, подобряване работата на женските организации, по-ефективно присъствие на комунистите в общините.¹²⁵

За първи път след 1944 г. на проблемите за набиране на нови членове се обръща толкова малко внимание, колкото на конференцията във Флоренция. И това не е случайно. „Вече сме масова партия, трябва да придобием и основните качества на кадрова партия“, заявява в речта си Толиати.¹²⁶ Това именно — създаването на кадрова партия на основата на изградената през 1944 — 1947 г. масова партия — е и голямата задача и голямата цел на конференцията. В този смисъл тя представлява по същество връщане към стария и изпитан още по време на антифашистката борба и първия етап на Съпротивата модел на комунистическа партия от болшевишки тип, но на нов, по-висш етап — на основата на една масова организация. През януари 1947 г. завършва един цикъл в организационния живот на ИКП, който условно може да се определи така: кадрова партия на авангарда на работническата класа — благоприятни условия — масова партия на работническата класа и трудещите се — кадрова партия при всякакви условия. Този „модел“ за изграждане на компартия в държави с буржоазнодемократичен режим, за слугата за създаването на който се пада на първо място на ИКП, ще се окаже може би най-сполучливият като пример за умело и максимално използване на удобния момент.

Подобно на плана Скочимаро от декември 1946 г. — ако се направи сравнение с друга инициатива на ИКП от същия период — и конференцията във Флоренция е насочена чрез създаването на масова кадрова партия към утвърждаване на комунистите сред другите народни течения и още по-точно към премахване на неблагоприятните стратегически последици от евентуалното им отстраняване от правителството. От конюнктурна гледна точка решението за създаване на кадрова партия, т.е. „идеологизирането“ и „политизирането“ на разнородната членска маса чрез обединяването ѝ около линията на ръководството, му дава онази увереност, с която то действа и по време на правителствената криза от януари 1947 г. и след това. Същата тази увереност ще предопредели до известна степен и изненадата от изхода на следващата криза през май 1947 г., когато комунистите остават извън правителството. Но, погледнато по-общо, пак тя ще им помогне винаги да се чувствуват участници в управлението на страната. Ако се използват думите на Толиати, именно след конференцията във Флоренция ИКП се превръща в „масова партия, но в същото време и ръководна сила, партия, която се интересува от всички въпроси, които са присърце на всички слоеве от трудещата се маса, но се интересува не само за да критикува, а и за да решава конкретно и бързо тези въпроси... партия, която се бори и в същото време гради“¹²⁷.

3. ОТСТРАНЯВАНЕ НА КОМУНИСТИТЕ ОТ ПРАВИТЕЛСТВОТО — МАЙ 1947 Г.

В първите десетина дни на януарската криза Де Гаспери опитва толкова различни варианти за съставяне на новото правителство, че като че ли наистина, както пише Каталано, той не е имал „достатъчно ясни идеи с изключение на тази все пак да се опита да отстрани комунистите“¹²⁸. Надеждите му обаче да състави кабинет от левоцентристки тип пропадат поради отказа

на СПИТ и ИРП. Предложението му за разширяване на правителството надясно също се проваля, доколкото ИЛП и консервативните сили като цяло поставят изричното условие за отстраняване на ИКП. Междувременно на 28 януари „Унита“ публикува една остра статия на Толиати, озаглавена „Барабанчикът и барабанът“, в която Де Гаспери е обвинен, че „се държи по начин, който да подсили предположението, че се отнася до решение ако не наложено, то поне настоятелно подсказано от чужбина“.

Самият факт, че още същия ден се свиква заседание на ръководството на ХДП, което остро осъжда „обвинението в търгашество с националната независимост“¹²⁹, показва, че ударът на ИКП е попаднал в целта. На 30 януари в нова резолюция, макар че се подчертава невъзможността от чисто трипартийно правителство, вече се говори за „необходимостта да се подчинят частните виждания на общите интереси“¹³⁰. Три дни по-късно, на 2 февруари, новото правителство е съставено. В него влизат седем християндемократи, трима социалисти, трима комунисти и двама „независими“¹³¹.

Даже и от чисто количествена гледна точка последното правителство „на националното единство“ потвърждава тенденцията към системно ограничаване на позициите на левите партии. Независимо от това обаче като че ли и трите политически групировки остават доволни от изхода на кризата. При това, поне на пръв поглед, те не само са искрени, но и имат достатъчно основание наистина да бъдат доволни.

Фактът, че въпреки че ИСП губи близо половината от депутатите си в УС, които се присъединяват към СПИТ, това не се отразява на нейните правителствени позиции, до голяма степен неутрализира първоначалното объркване от разцеплението и предотвратява евентуалното разширяване на последиците му. Що се отнася до ИКП, в резолюцията на ръководството от 4 февруари се подчертава, че „решението на кризата е безспорен успех за Комунистическата партия, тъй като всички опити да се изолират комунистите в парламентарната и правителствената област пропаднаха и още един път беше доказано, че днес не е възможно едно солидно демократично правителство, осигурено с авторитет и престиж пред УС и народа, което да изключва от себе си комунистите или, още по-лошо, иска да бъде правителство на борба против комунистите“¹³². Освен това, когато на 8 февруари представя в УС програмата на новия кабинет, самият Де Гаспери заявява, че особено в икономическата си част тя „не е много различна от предишната“.

И наистина главната задача според правителството е увеличаването на производството — същата, която лежи в основата на всички икономически документи на ИКП, а в конкретните си пунктове програмата нерядко повтаря почти буквално някои от предложенията за „нов икономически курс“ от септември 1946 г. „Увеличаването на производството — се казва в нея — е необходимо за вътрешния пазар, за да се намалят цените, да се увеличат реалните заплати, да се прекрати безработицата и да се разполага със средства за възстановяването, и същевременно е неотложна необходимост, за да могат да се заплатят чрез средствата от износа вноса на хранителни продукти, въглища и суровини.“ Правителството възнамерява да действа за окуражаване и подкрепа на частната инициатива и за „органическо сътрудничество между капитал и труд“. Предвиждат се също и мерки по стабилизиране на лирата чрез извънреден данък върху имуществото и контрол върху цените. Накрая в програмата се подчертава, че „правителството счита за свое естествено за-

дължение да работи за консолидирането и когато е необходимо, за защитата на републиканския режим“¹³³.

Крахът на намеренията за елиминиране на комунистите от кабинета и включването в програмата му на редица техни искания подсилват самочувствието както на масовата база, така и на ръководството на партията. Според Джулио Андреоти именно в онзи период у Толиати започнали да се проявяват твърдост и неотстъпчивост, каквито дотогава липсвали.¹³⁴ По данни от официалното издание „Десет години демокрация в Италия“ на 20 февруари Толиати заявил открито: „Или програмата на комунистите, или постоянна криза.“¹³⁵

Обективни или тенденциозни, тези твърдения намират подкрепа и в речта на генералния секретар на ИКП пред УС от 19 февруари в хода на обсъждането на правителствената програма. В нея Толиати не само открито заявява, че не вярва в успеха на евентуален опит за отстраняване на комунистите от „политическото ръководство на страната“, но и че не е далеч денят, в който „отговорната задача да се състави демократично правителство“ ще легне върху тях. Нещо повече, съобщавайки, че още при първата си среща с него по време на януарската криза Де Гаспери опровергал категорично слухове за намерението му да състави кабинет без комунисти, Толиати отбелязва: „Сметох, че е просто неуместно да му напомням, още повече в такъв момент, баснята за лисицата и гроздето, която вие всички знаете.“ На тази основа, изхождайки от твърдото убеждение, че ИКП вече е извоювала и укрепила достатъчно мястото си в италианския политически живот, той продължава: „Трипартийната коалиция не е само наследствена или парламентарна формула, някаква случайна тенденция, не е нито принудително съжителство, нито брак по сметка, а е блок от сили, оформил се в резултат на действието на исторически или политически фактори, блок от сили, които съзнават или поне трябва да осъзнаят, че в сегашните конкретни условия в страната ни и при положението, което преживяваме и което обхваща достатъчно дълъг период от време, на тях им предстои заедно да извървят дълъг път, заедно да изпълнят общата задача — не преходна, не случайна, а историческа задача — . . . да възстановят или по-точно отново да създадат Италия. . . Докато това искане за сътрудничество и единство между назовавите от мен политически и обществени сили не бъде удовлетворено, докато тази общност от идеали и политически задачи не бъде претворена в живота във вид на правителствена дейност, във вид на ръководството на политическия и икономическия живот на страната, дотогава винаги могат да произлизат кризи, подобни на сегашната.“¹³⁵

Тези думи още един път поставят под съмнение вече споменатата теза на Дж. Амендола, че Толиати знаел и се подготвял — а следователно е подготвял и цялата партия — за предстоящото скъсване на сътрудничеството. Но в случая далеч по-важно е дали Толиати, а и ръководството на партията като цяло наистина са вярвали, че след 1945 г. Италия не може да бъде управлявана без участието на комунистите, без техния активен принос в ръководството на страната? Днес, повече от тридесет години след тези събития, и положителният, и отрицателният отговор имат своите исторически доказателства. И все пак като че ли първият от тях звучи доста по-убедително.

От една страна, според Пайета това убеждение е било широко разпространено сред цялата партия.¹³⁷ Освен това в речта си от 19 февруари Толиати аргументира същото убеждение не с друго, а с тезата за трите масови

партии като израз на две народни течения, образуваха се в резултат на „дълъг исторически процес, който вече е близо до завършването си“ — социалистическото и католическото.¹³⁸ Друг е въпросът, че самото развитие на събитията още тогава налага съществени корекции в идеята за създаване на могъщо и сплотено социалистическо движение и вместо това фактически се поставя началото на три народни течения — може би по това време комунистите все пак се надяват, че ще могат да запазят единството на социалистическото течение, макар и под формата на своеобразна федерация от две автономно действащи, но тясно свързани помежду си партии, и в тези рамки действуват първоначално за по-широк периметър сред социалистическото течение. На трето място, какво разбира в онзи момент Толиати под формулата „партия правителствена, на борба и опозиция“, издигната от него на конференцията във Флоренция? Дали само едновременно съчетаване на тези две функции или че една партия може да бъде управляваща и когато се намира в опозиция, когато се бори срещу правителството, както доказват многобройните примери от историята? Случайно ли в този смисъл на 19 февруари Толиати говори на невъзможност от отстраняване на комунистите от „политическото ръководство на страната“? Очевидно не и тази увереност получава в следващите месеци — при това в условията на очевидно разпадане на трипартизма — още две солидни потвърждения.

Успоредно с функциите на временен парламент непосредствено след откриването му УС пристъпва и към главното си задължение — изработване и приемане на основния закон на страната. Изготвянето на проекта за нова конституция първоначално е поверен на „Комисията на 75-те“, която от своя страна се разделя на три подкомисии, отговарящи съответно за политическата част, организацията на държавата и икономическата част. През февруари 1947 г. подкомисиите завършват своята работа и в началото на март УС започва обсъждането на проекта.

Съставена по пропорционалната система — на основата на броя на депутатите от отделните партии, „Комисията на 75-те“ включва и 15 комунисти (трима в първата, осем във втората и четирима в третата подкомисия), които вземат дейно участие в работата ѝ, а до февруари 1947 г., когато е избран за председател на УС на мястото на подалия оставката си Сарагат, Умберто Терачини, член на ръководството на ИКП, оглавява втората, в същност най-важна от техническа гледна точка подкомисия.¹³⁹ Освен това в качеството си на член на първата подкомисия Толиати предлага всеки параграф от политическия раздел да обединява общите моменти от конкретните предложения на различните политически сили. Този метод, възприет и от третата подкомисия, от една страна, улеснява и ускорява работата по проекта, а, от друга — и което е много по-важно — позволява на комунистите да вложат в основния закон не само принципа на компромиса между трите масови партии, чието мнение естествено надделява над останалите, но и същевременно да прокарат в политическата и икономическата област, макар и частично, онзи свои възгледи, които лежат в основата на идеята им за „прогресивна демокрация“¹⁴⁰. Именно това вече по същество означава и опит за конституционно гарантиране на завоеванията на ИКП, т.е. на мястото, което тя извоюва, и като масова партия, и като ръководител на едно от трите народни течения. Този безспорен успех идва след упорита борба, която се разгаря още при общата дискусия и обсъждането на преамбюла на конституцията.

Първ от депутатите-комунисти в предварителните дебати се включва Ренцо Лакони. В речта си от 5 март той излага съображенията на ИКП, какъв трябва да бъде духът на новата конституция, за да отговаря тя на жизнените интереси и желанията на широките маси...Италианският народ иска днес две неща — да възстанови родината си и да осъществи в условията на демокрацията идеалите си за справедливост... На нас ни се пада да направим така, че този режим да бъде един последователно демократичен режим, т.е. прогресивен, ориентиран към нови форми, решен да извади народа от мизерията, един миролюбив режим, който да се включи в общността от свободните народи с желание за мир и сътрудничество. И за да може да бъде такъв, какъвто искаме, този режим трябва да бъде изграден върху два основни принципа — национален суверенитет и първостепенна позиция на труда.¹⁴¹

Доразвивайки тези идеи, на 11 март Толиати заявява, че ИКП не иска социалистическа конституция, а конституция антифашистка, която „да осигури идването на новата ръководна класа — демократична, носеща обновление, прогресивна: такава класа, която поради самата си природа би ни дала действителна и реална гаранция за това, че нашата страна никога повече няма да бъде тласната по път, който веднъж вече я доведе до катастрофа и разрушения“, конституция, която да осигури на италианския народ три основни „блага“ — „свобода и уважение на суверенните права на народа“; „политическо и морално единство на нацията“; „социален прогрес, свързан с идването на новата ръководна класа“. Същевременно, спирайки се на редица конкретни точки от проекта (за името на републиката, за отношенията с църквата, за правата на правителството) и на позициите на определени кръгове, които се опитват да внесат в конституцията дух на консерватизъм, Толиати открито предупреждава: „Ако се опитвате да забавите делото при помощта на цялата тази система от пречки, забрани, вотове на доверие, втори палати, непрекъснати референдуми, конституционни съдилища и тем подобни, какъв резултат ще постигнете? Вие ще предизвикате преки действия, т.е. ще подгоните института на парламента, внасяйки в конституцията семената на дълбоки социални и политически конфликти, а това, както ние считаме, не би трябвало да се прави. Който желае за страната ни такова бъдеще, при което би бил достигнат социален прогрес в условията на свобода и политическо спокойствие, той не трябва да създава препятствия за утвърждаването и тържеството на народната воля. На народа трябва да му се даде възможност да изрази волята си чрез парламентарните институции, чрез демократичните институции, на конституционна основа. Тежко ни, ако конституцията бъде изработена по такъв начин, че изкуствено да издига препятствия пред изразяването на народната воля.“ Що се отнася до ИКП, подчертава Толиати, тя възнамерява „да се придържа към последователно демократичен курс, т.е. последователно ще се бори за това, конституцията на Италия да бъде народна конституция, народът да бъде признат за суверен, а конституционното устройство да позволява на народния суверенитет да се проявява и да налага отпечатъка си върху целия живот на нацията“¹⁴².

Намекът на Толиати е недвусмислен: или конституция, която да гарантира на ИКП не само вече извоюваните територии, но и възможност от укрепването и разширяването им, включително и евентуално идване на власт на блок от леви сили по изборен път — и при това положение комунистите ще се придържат към „последователно демократичен курс“, или ако конституцията не съдържа такива гаранции — отказ от „конституционната основа“

и опасност от „преки действия“. Както подчертава Толиати, ако конституцията не може да реши онези проблеми, които според народа трябва да бъдат разрешени от републиканския строй, тя трябва да стане „документ, способен да набележи пътя, по който ще тръгнат италианските политически дейци и партии“ към тяхното разрешаване.¹⁴³ И сякаш за да даде пример за това, какъв трябва да бъде този път, в дискусиата по общите принципи на конституцията парламентарната фракция на ИКП действа изключително гъвкаво и постига значителни успехи.

На 15 март от името на ИКП Рикардо Раванян предлага в основния закон да бъде записано, че Италия е „демократична република на трудещите се“. „Ако се ограничим с обикновеното определение на републиката като демократична, ще засенчим икономическите и социалните права, т.е. ще потвърдим, че републиката не е нищо друго освен една република на формалната демокрация, както беше държавата преди фашизма“, подчертава той.¹⁴⁴ След оживени дебати на 22 март чл. първи е подложен на гласуване. Депутатите трябва да избират между две формулировки — на Ла Малфа, който предлага „демократична република, основаваща се на правата на свободи и правото на труд“, и на християндемократа Аминторе Фанфани, който е за „демократична република, основаваща се на труда“. Отчитайки, че и двете формулировки са предложени след отказа от комунистическата, Толиати заявява, че фракцията на ИКП ще гласува за втората, тъй като тя е „по-близка до тази, която предложихме ние“, и „има по-дълбок смисъл“.¹⁴⁵ В замяна на това депутатите-комунисти успяват да наложат предложението на Тереза Матеи за равнопоставяне на жените.¹⁴⁶ Така в окончателния вариант на текста на конституцията член трети гласи: „Всички имат равно обществено достойнство и са равни пред закона без разлика на пол, раса, език, религия, политически убеждения, лично и обществено положение. Задача на републиката е да отстранява препятствията от икономически и социален характер, които, ограничавайки фактически свободата и равенството на гражданите, пречат за пълното развитие на човешката личност и за действително ефективното участие на всички трудещи се в политическата и обществената организация на труда.“¹⁴⁷

Според Пиетро Каламандреи този член и особено втората му фраза, предложена от Т. Матеи и допълнена от Лелио Басо, е включен, „за да компенсира левите сили за изпуснатата революция и пред този факт десните сили не се противопоставят на приемането в конституцията на една обещаваща революция“.¹⁴⁸ Но все пак за първи път в историята на италианското държавно право въпросът не само за формалното равнопоставяне, а и за равенството по същество е поставен по начин, който задължава властта да се включи активно в неговото осъществяване.

Така в обстановка на разгорещени дискусии, които обаче обикновено завършват с компромисно споразумение главно между депутатите на трите масови партии, се приемат първите шест члена на новата италианска конституция: за републиката и равенството на всички граждани, за правата на човека като личност и в обществените организации, за правото на труд, за местната автономия и децентрализация в рамките на единната държава и охраната на малцинствата. Но при гласуването на чл. 7 — за отношенията между църквата и държавата, това сътрудничество, макар и основано на компромиса, изживява сериозно изпитание с широк отзвук не само сред политическите сили, но и в цялата страна. И ако все пак останките от национал-

ното единство, съхранили се след изборите от 2 юни само на институционно ниво, успяват да продължат нерадостното си, но ползотворно за ИКП съществуване, заслугата за това се пада изцяло на парламентарната група на комунистите.

Още през есента на 1946 г., когато започва обсъждането на този въпрос в първата подкомисия, става ясно, че е почти невъзможно да се намери компромисна формулировка. Представителите на ХДП предлагат следния текст: „Държавата и католическата църква са независими и суверенни в принадлежащата на всяка от тях сфера. Техните отношения се определят от Латеранските договори. Изменението на тези договори, приети от двете страни, не изисква преразглеждане на конституцията.“¹⁴⁹

За светските партии обаче текстът е неприемлив по две причини: Ватиканът е отделна държава, която, олицетворена с католическата църква, не би трябвало да присъства в италиански юридически документ (или, както сполучило и не без чувство за хумор отбелязва Каламандреи, първата фраза е малко или много абсурдна, тъй като по същата логика в конституцията може да се впише, че Италия и Франция са „независими и суверенни в принадлежащата на всяка от тях сфера“¹⁵⁰); трябва ли освен това републиката да приеме като основа за отношенията си с църквата споразумения, подписани още от Мусолини?

И в „Комисията на 75-те“, и в хода на предварителната дискусия обаче представителите на ХДП не показват никакво намерение да отстъпят, още повече, че Де Гаспери вече си е осигурил подкрепата на десницата (куалункуисти и монархисти), което му гарантира победа при гласуването.¹⁵¹ Последният опит на ИКП да постигне компромис, който поне да замени подписа на фашистката диктатура с този на републиката, е от 20 март. „Няма вече война, но още няма и мир. . . — апелира в УС Пайета. — Ние искаме да помогнем за религиозното умиротворяване. . . Уважаеми колеги, единодушно е желанието за умиротворяване, да направим така, че да бъде единодушна и формулата, която трябва да го увековечи!“¹⁵² И този път обаче не може да се достигне компромис. Де Гаспери дори намеква, че ако не се приеме предложението на ХДП, той ще поиска втори референдум, който неизбежно ще хвърли страната в политическо напрежение и хаос.

На 25 март, само един час преди да бъде поставен на гласуване чл. 7, парламентарната фракция на ИКП решава да подкрепи формулировката на ХДП. Нещо повече, Толиати призовава да се присъединят към нея и всички други фракции. „На нас ни е необходим религиозен мир и ние по никакъв начин не можем да си позволим той да бъде нарушен. Понятието, противоположно на понятието мир, е война. Вярно е, че за да се води война, са нужни две страни. . . Вярно е и това, че една от тези страни винаги може да заяви: Както правиш ти, другарю Нени. Ние не искаме война“, но да обяви война може и една страна. Това трябва да се отчита. . . Депутат Де Гаспери, ние разбрахме този намек. . . Наш дълг е да направим всичко необходимо, за да не се получи разцепление и да не възникнат разногласия между комунистическите и социалистическите маси, от една страна, и трудещите се католици, от друга. . . Убедени сме, че гласувайки за представения ни член, ние изпълняваме дълга си по отношение на работническата класа, на всички трудещи се, на италианския народ, на демокрацията и републиката, по отношение на нашата родина.“¹⁵³ При поименното повикване от присъстващите 499 депутати за чл. 7 гласуват 350 души (фракциите на монархисти, куалункуи-

сти, християндемократи, комунисти и отделни депутати от либералите), а против — 149 души (всички други леви и центристски фракции).¹⁵⁴

Три са според Гамбино основните причини за рязката промяна в позицията на ИКП: желанието да се избегне изострянето на религиозното напрежение в страната, надеждите да се продължи диалогът с ХДП и особено с по-консервативно настроените католици и намерението да се обвърже висшият клир с републиканския режим, тъй като всяко проваляне на конституцията автоматически би означавало отново да се постави и въпросът за Латеранските договори.¹⁵⁵ Първата от тези причини е достатъчно обоснована в речта на Толиати от 25 март. Логична изглежда, поне по принцип, и втората, още повече, че според Басо, който на излизане от заседателната зала отправил упреци срещу Толиати, последният му заявил: „Това гласуване ни осигурява място в правителството за следващите 20 години.“¹⁵⁶ Що се отнася до третото съображение, нищо чудно провалът на първия проект за конституция в съседна Франция да е предразположил ИКП към малко повече предпазливост. Към тези три причини могат да се прибавят и други — от членовете на ИКП най-малко 80% са вярващи.¹⁵⁷

Блокирането на парламентарната фракция на ИКП с тази на ХДП и особено на крайната десница предизвиква обаче и реакция от страна на някои депутати-комунисти. Призован да гласува, Кончето Маркези например демонстративно напуска залата.¹⁵⁸ Дискусии очевидно се водят и в партийните организации, след като на 27 март, съобщавайки резултатите от гласуването, „Унита“ пише: „Пред тези цифри мнозина със съжаление или уплаха се питат какво би станало, ако комунистите бяха гласували против.“

Джорджо Бока твърди, че гласуването на чл. 7 било „най-ценният подарък“, който прави Толиати на католиците, и отхвърля неговата аргументация за опасността от нов референдум.¹⁵⁹ Не е убедителна въпреки свидетелството на Басо и тезата на Гамбино, поддържана и от Амендола,¹⁶⁰ за опит за отдалечаване на отстраняването на ИКП от правителството. По-приемлива е оценката на Каламандреи, че с този си ход комунистите „разбили в ръцете на християндемократите най-мощното оръжие, което те насочваха срещу тях в близката избирателна борба“ — опита да ги представят като врагове на религията.¹⁶¹ По-приемлива най-вече, защото визира бъдещето, е перспективата, която стои пред ИКП. Неведнъж ръководството на партията и лично Толиати доказват през периода 1944 — 1947 г., че тактиката им не обръща особено внимание на моментните отрицателни ефекти, бидейки изцяло насочена към осъществяване на стратегическите намерения и цели. От тази гледна точка позицията, заета на 25 март 1947 г. от комунистите, на нася удар по намеренията на консервативните и умерените кръгове. Тяхната цел е не толкова да отстранят ИКП от правителството — в края на краищата това не е чак толкова трудно през пролетта на тази година, — а да си възвърнат или поне да „свият“ онова място в политическия живот и в обществото, отнето им от комунистите и вече тяхно трайно владение, което обаче те умело отбраняват. Сякаш да докаже правотата на избраната линия, през април партията отбелязва един, ако не голям, доколкото се отнася само до една от областите в страната, то поне шумен и ефектен успех — победата в регионалните избори в Сицилия.

Ако югът на Италия в оная епоха е невероятно по-изостанал от северните ѝ части, Сицилия пък е нейната най-южна точка. Неоспорима собственост на латифундистите, мафията и сепаратистите, със силни проамерикан-

ски чувства сред жителите му, всеки от които има роднини в далечната и богата Америка, в изборите от 2 юни островът дава на ИКП и ИСППЕ съответно 7,9 и 12,2%, или общо 20,1 срещу 33,6% за ХДП, 9,4% за УК и т.н.¹⁶³ На 20 — 21 април следващата година обаче двете работнически партии излизат с общи листи („Блок на народа“) и печелят 29,1% от гласовете, които заедно с 4,2% за СПИТ, по това време все още на близки до тези на ИСП позиции, правят дистанцията между тях и ХДП, получила само 20,6%, доста впечатлителна. При това, ако през ноември 1946 г. немалка част от гласовете на центъра отиват към десницата, то сега тя постига увеличение само с 0,6%.¹⁶³ Последният факт не може да не разтревожи християндемократите. „Въздържанието от изборите, което се прояви през ноември — пише например списание „Кронаке сочиали“, орган на лявото течение в ХДП, — беше само една предварителна фаза на отделянето на избирателния корпус от ХДП и гравитирането му наляво. Фактически въздържалите се от ноември. . . и върнали се в мнозинството си към урните на 20 април не само не намалиха загубите на ХДП, но ги задълбочиха, подчертавайки успеха на левите, без да подобрят, а понякога дори влошавайки положението на десните.“¹⁶⁴

Успехът на левицата и в частност на ИКП е още по-голям поради факта, че е регистриран в условията на ожесточена антикомунистическа кампания и доста скоро след разцеплението на ИСППЕ. Както вече се изтъкна, за комунистите той е второто доказателство след гласуването на чл. 7 за правотата на следваната от тях линия, още повече, че не само вътрешните, но и международните условия са изключително неблагоприятни за ИКП.

След като в продължение на близо три години английските окупационни войски оказват всяческа подкрепа на консервативните и реакционните сили в Гърция, на 21 февруари 1947 г. американското правителство получава от английското две ноти, в които се съобщава за изтеглянето на британските войски оттам и се иска съгласието на САЩ да поеме по-нататъшната дейност по оказване на „помощи“ за Гърция и Турция. Държавният департамент, начало на който от януари застана генерал Маршал, незабавно съставя съответния документ¹⁶⁵, на основата на който е подготвено посланието, което президентът Труман чете пред американския конгрес на 12 март.

Ако речта на Чърчил във Фултън от 5 март 1946 г. цели да подготви почвата за „студената война“, то „доктрината Труман“, провъзгласена една година и една седмица по-късно, поставя официалното ѝ начало. Впечатлени от мрачната картина, обрисувана от президента, конгресмените гласуват 400 млн. долара „помощи“ за Гърция и Турция (които получават съответно 300 млн. и 100 млн.). Но този заем изчерпва само формалната страна на „доктрината Труман“. Клеветническите нападки срещу СССР и страните с народна демокрация, съдържащи се в посланието на президента, по същество означават преход на САЩ към позициите на откровено враждебен външно-политически курс спрямо бившия си съюзник и държавите, избрали пътя на социализма, независимо от лицемерното предложение, което ще дойде малко по-късно с „плана Маршал“.

„Доктрината Труман“ има обаче и още една страна, засягаща пряко и онези държави в Западна Европа, в които след Втората световна война левите сили под една или друга форма участвуват в управлението. Тя служи като сигнал за атака на умерените и консервативните кръгове, които се вдигат на решителен шурм за възвръщане на изгубените или отстъпени

позиции. Такава е през първата половина на 1947 г. картината в Белгия, Франция и други страни, в подобна насока се развиват и събитията в Италия.

Ако Де Гаспери е бил искрен в разговора си с Таска през септември 1946 г., то с подписването на мирния договор на 10 февруари окончателно и последното препятствие от международен характер, което възпира намерението му за отстраняване на левите от правителството. При това надеждите за ревизия, изразени още в момента на подписването на договора, не без основание считан от италианските политически кръгове за несправедлив и дори жесток,¹⁶⁷ са подкрепени, макар и първоначално само под формата на мъгляви обещания, именно от САЩ. Още по-съществен обаче е фактът, че с американското правителство умерените и консервативните сили все по-тясно свързват и надеждите си за изход от непрекъснато влошаващото се икономическо и финансово положение в страната.

Третият кабинет на Де Гаспери се оказва безсилен да се справи с растящата инфлация, спекулата и черната борса. След окончателния отказ от обмяната на парите и, общо взето, скромните успехи на „заема на възстановяването“ опитът да се спаси положението чрез въвеждане на извънреден данък, утвърден от Министерския съвет на 27 — 28 март, е осъден на провал още в самото си начало — било чрез замяната на прогресивния принцип с пропорционалния, било чрез изключително бавните темпове на прилагането му.¹⁶⁸ Сходна е и съдбата на приетите — за сметка на фактическия отказ от установената още през 1945 г. „политическа цена“ на хляба и житото — на 3 април „14 точки“ на министъра на търговията и индустрията Моранди, също насочени срещу спекулата и инфлацията.¹⁶⁹

Именно в този момент — март — април 1947 г. — се обединяват в намеренията си да противодействуват на предложените от левите партии мерки двете тенденции, които предвиждат обезсилването им чрез саботаж на извънредния данък и „заема на възстановяването“ или чрез икономическа помощ отвън.¹⁷⁰ Повод за атаката на умерените и консервативните сили дава съобщението на министъра на финансите и държавното съкровище Камлили от 29 март, че бюджетът е в трагично състояние — 610 млрд. лири пасив — съобщение, което според Манцоки съдействува „за засилване на психологическия натиск, който винаги има място в обстановка на силна инфлация“¹⁷¹. И наистина щафетата на паниката е поета незабавно от директора на Банка д'Италия Луиджи Ейнауди, който обяснява: причините са в увеличаването на монетното обръщение, предизвикано на първо място от държавните разходи — финансиране на обществените работи, които облекчават безработицата, поддържане на политическата цена на хляба. Ейнауди веднага е подкрепен от президента на Конфиндустрия Анджелио Коста, който на 14 април изпраща до Де Гаспери меморандум с условията на индустриалците за по-активното им включване във възстановяването: премахване на всички политически цени и прекратяване на всички обществени работи; отказ от страна на правителството да се намесва в дейността на промишлениците и търговците и т.н.¹⁷²

Междувременно пак през април 1947 г. в Рим пристига италианският посланик в САЩ Алберто Таркиани, известен с близките си отношения с Де Гаспери. Както сам той пише в спомените си, целта на посещението му е била да информира министър-председателя, че Труман е изразил готовността на САЩ да съдействуват за икономическото и военното възстановяване на Италия и за ефективното ѝ участие на международната арена при условие, че италианското правителство стане по-хомогенно и ефикасно.¹⁷³ Богатият до-

кументален материал, публикуван в последните години, не само потвърждава напълно думите на Таркиани, но и дава една, общо взето, пълна картина на последователността и настойчивостта, с която пред онзи период американското правителство иска от Де Гаспери да „хомогенизира“ кабинета си — да отстрани левите партии и по-специално ИКП.¹⁷⁴

При това положение Де Гаспери, за когото тези искания, вероятно без да са нещо ново, звучат след провъзгласяването на „доктрината Труман“ по съвсем недвусмислен и категоричен начин, като че ли най-сетне се решава да предизвика нова криза. Вечерта на 28 април в реч по радиото той отправя открит призив за включване в правителството на „четвърта партия“ — на най-мощните индустриални и финансови кръгове в страната. Два дни по-късно на заседание на Министерския съвет Де Гаспери е още по-категоричен: „В Италия имаме три големи партии, които събират милиони гласове — християндемократическата, социалистическата, комунистическата. Но трябва да знаете, че освен тези три партии... има и една четвърта партия, която няма много гласове, дори не се измерва чрез гласове, но е партията на икономическата власт. Тази партия днес иска да бъде представена в правителството. Честно казано, не знам как би било възможно да се попречи на тази четвърта партия.“¹⁷⁵ Подкрепен от свиквания в началото на май национален съвет на ХДП и получил чрез новия американския посланик в Италия Дан уверения за благосклонната позиция на САЩ, отсега нататък Де Гаспери започва да търси претекст. И когато във връзка с насрочената за 13 май дискусия в УС по икономическото положение в страната в Министерския съвет възникват разногласия между християндемократите и социалистите, министър-председателят не се колебае — вместо откриване на дебатите на 13 май той съобщава пред събранието за оставката си. След двуседмични консултации и опит за различни комбинации на 31 май 1947 г. Де Гаспери представя четвъртия си кабинет, в който влизат само католици и „независими специалисти“.¹⁷⁶

Скъсването с комунистите, пише Скопола, „беше за Де Гаспери не толкова един избор, колкото съобразяване с едно положение, което фактически вече съществуваше“¹⁷⁷. И Дж. Амендола подчертава: Комунистите „не бяха изненадани от решението на Де Гаспери“¹⁷⁸.

Очевидно тази теза се основава на доста сериозна аргументация както от вътрешен (изчерпаване на трипартитизма, безсилие на кабинета да се справи с влошаващото се икономическо положение, изостряне на противоречията между двата вече оформени блока и т.н.), така и от международен характер (подписването на мирните договори, „доктрината Труман“ и началото на политиката на блокове, отстраняването на комунистите от правителството на Франция на 5 май и т.н.). Независимо от това обаче не само редица автори, но и мнозина участници в събитията от онова време ѝ се противопоставят, при това с не по-малко логични и убедителни аргументи.

Гамбино например привежда свидетелствата на личния секретар на Де Гаспери Франческо Бартолотта и на члева на ръководството на ХДП Андреоти, за да заключи: „Изборът за скъсването на трипартитизма със сигурност принадлежи на Де Гаспери.“¹⁷⁹ Пайета също потвърждава, че създаването на кабинет без комунистите е изненадало ръководството на партията.¹⁸⁰ Съществуващата до този момент документална база като че ли също наклонява везните към второто твърдение.

На 4 април Секретариатът на ИКП изпраща писмо до областните секретари и членовете на ръководството на партията — един, общо взето, ограничен кръг от най-отговорни партийни дейци. Коментирайки изострянето на взаимоотношенията между комунисти и християндемократи в Министерския съвет, писмото подчертава: „Не може обаче с точност да се каже дали християндемократическото ръководство би задълбочило разногласията с нас, за да стигне до правителствена криза. Де Гаспери не изглежда да желае криза сега. . . Секретариатът на партията, който положи усилия ежедневно да ръководи работата на нашите министри, прецени, че в този момент би трябвало да се избегне правителствена криза. . . Фактически една криза би могла да доведе до много заплетено положение, лесно експлоатирано срещу нас от реакционните сили и ХДП. Освен това изходът от кризата изглежда несигурен. Няма да крием, че нашите организации и нашите политически и профсъюзни ръководители ще се окажат изправени в следващите дни пред много сериозни проблеми. Въпросите, по които трябва да бъдете незабавно добре ориентирани и да ориентирате правилно партията и масите, са два. Единият е този за нашето участие в правителството и съотговорността за цялото положение. . . Относно първия пункт необходимо е да се избягва всякаква отбранителна позиция. Трябва смело да твърдим, че това, което стана в последните дни, показва колко е необходимо участието на комунистите в правителството за защита на италианските трудещи се от. . . офанзивата на богатите и реакционните слоеве.“¹⁸¹

Очевидно е, че Секретариатът на ИКП (след преобразуването му през януари 1947 г. Толиати, Лонго и Секия), от една страна, счита неудобна за ИКП нова правителствена криза, но наред с това е убеден, че тя не е изгодна и за Де Гаспери. Оттук и позицията на ръководството в следващите близо два месеца: да не създава излишни поводи за разногласия (както в същност действувa винаги дотогава), но и да не търси линията на отбранителни или примиренчески компромиси.

Убеждението, че е трудно да се отстранят комунистите от правителството, не е само лично на Толиати или на ИКП. В интервю, публикувано и в „Унита“ от 14 май, Сарагат заявява: „Не мога да си представя дори хипотезата да се оставят комунистите извън (кабинета — б.а.). Ние не можем да подкрепим никаква инициатива за тяхното изваждане.“ В същия дух е и изказването на Феручо Пари: „Кризата ще бъде трудна и може да бъде разрешена само на основата на трипартитизма.“ В отговор на въпроса, възможно ли е да се изключат комунистите от правителството, Пари е категоричен: „Абсолютно не.“ Почти буквално го повтаря и Терачини: „Считам това за абсолютно невъзможно.“¹⁸² Що се отнася до ИСП, още на 9 май „Аванти!“ предупреждава, че ако се направи опит за съставяне на правителство „без и против комунистите“, това би означавало и „правителството без и против социалистите“.¹⁸³

Очевидно немалък дял за подобна увереност има и позицията, зета от ръководството на ИКП по време на кризата. „Още от първия момент, т.е. още от 5 май, когато Де Гаспери ми говори за намерението си да разшири правителството, не сме издигали пред Де Гаспери никакви трудности от каквото и да е естество“, заявява на 28 май в интервю пред „Унита“ Толиати. „Ръководството на партията, въпреки че преценява като вредна и опасна една правителствена криза, която би влошила положението в страната, счита, че в настоящия момент. . . повече от всякога се налага единството на

всички демократични и народни сили — се казва в резолюция от 7 май. Комунистите. . . желаят заздравяването и разширяването на това единство в сегашния период на икономическото и политическото възстановяване.¹⁸⁴

Тази позиция остава непроменена до 27 май — до момента, в който става ясно, че е на път да се състави „едноцветно“ християндемократическо правителство. Що се отнася до следващите няколко дни, показателен е разказът на тогавашния заместник-завеждащ отдел „Пропаганда“ на ЦК на ИКП Фабрицио Онофри: „На 28 или 29 май се проведе заседание на ръководството на партията, на което Толиати изложи по много сбит начин разговора, в който Де Гаспери му съобщил окончателното решение да направи правителство без левите. . . Останах силно поразен от този тон на отчужденост и почти на пасивност. След няколко часа отидох да намеря генералния секретар в Монтечиторио (сградата на УС — б.а.) и му изложих пълен план за манифестации и степенувани външения. . . Толиати. . . ме остави да говоря няколко минути. . . после, без да ми оспори нищо, каза: „Не, струва ми се, че случаят не е подходящ.“¹⁸⁵

В подкрепа на версията за, общо взето, съдържаната и дори граничеща с пасивност реакция на ИКП и лично на Толиати срещу създаването на кабинет без комунисти е и един епизод, на който невинатисе обръща достатъчно внимание. На 18 май Съмнер Уелс, бивш заместник държавен секретар на САЩ, заявява в реч, предавана по една от американските радиостанции: „Висши чиновници на италианското правителство разполагат с доказателства за това, че Толиати получава парични средства непосредствено от Москва.“¹⁸⁶ Реакцията на генералния секретар на ИКП е незабавна — на 20 май в „Унита“ се появява негова статия под наслов „Какви кретени“. „Обидата, която този господин. . . отпрати към мен, говорейки по американското радио, не окачествява обаче само лично него като човек с ниска култура, ограничен интелект и недостатъчно издигнат политически и морален ценз, а по-скоро окачествява една голяма част от хората, които обработват американското обществено мнение“, хора, на които „им липсва култура и историческа подготовка, духовен финес, способност за човешко разбиране. . . Не ви ли се струва, че този тип американци-антикомунисти са именно големи кретени?“ Нещо повече, от 22 май „Унита“ открива специална рубрика „Какви кретени“, в която се появяват истории от рода на разказа на бившия американски посланик в Москва Бълит, който уж видял снимки на скелети на деца, „изядени от гладните си родители“, публикуват се фотографии на линчувани негри и т.н.¹⁸⁷

„Толиати — пише Дж. Амендола — умееше много добре да контролира перото си. . .“¹⁸⁸ Но тогава защо именно в разгара на една толкова сложна и отговорна правителствена криза като тази от май 1947 г. той си позволява подобен тон? Още повече, че само няколко дни след статията, която естествено вдига доста шум в САЩ, в писмо до Де Гаспери от 27 май той изрично подчертава: „Натоварен съм да ти *повторя* (от името на Секретариата — б.а.), че от наша страна не само не сме против финансовата помощ от страна на САЩ, но и считаме тази помощ като необходима и освен това считаме за справедливо да се искат от американска страна някои гаранции относно икономическата и политическата стабилност.“¹⁸⁹

Като че ли най-близко до истината обяснение е, че Ръководството на партията и лично Толиати до известна степен надценяват силите си или поне не отчитат съвсем точно условията, в които се решава кризата. През цялото

време ИКП действувa по същия начин, както и през януари 1947 г. И поне до 28 май развитието на събитията създава илюзията за повторен успех на избраната от нея тактика. В тези около четири месеца обаче много неща — както вътре в Италия, така и на международната арена — са се променили. В този смисъл надали има достатъчно основания Серж Хюз, когато оценява решението на министър-председателя да предизвика криза като „най-смелия ход на Де Гаспери“¹⁹⁰. Вярно е, че след отказа на „левоцентристките партии“ (СПИТ, ИРП и това, което е останало от ПД) да участвуват в кабинет без комунисти и социалисти положението става доста критично. Но Де Гаспери знае, че има зад гърба си подкрепата и покровителството на солидни вътрешни и външни фактори. И ако създаването на „едноцветен“ християндемократически кабинет до голяма степен е акт на отчаяние от негова страна, то това отчаяние не толкова е предизвикано от смелост, а по-скоро я е породило. Изходът от кризата не е бил известен дори и на самия Де Гаспери, той не се харесва и на американското правителство,¹⁹¹ не могат да го предвидят и комунистите.

* * *

Защо Толиати отхвърля предложението за енергична реакция от страна на ИКП срещу решението на Де Гаспери? Защо в последните два-три дни, когато се решава съдбата на новото правителство, той се държи и по думите на Нени като „почти страничен свидетел“ на отстраняването на левите партии?¹⁹²

Част от отговора е загатнат още през 1974 г. от Скопола и потвърден от Амендола: „Скопола показва — пише Амендола, — че Де Гаспери се е стремил операцията по скъсването (на сътрудничеството — б.а.) да бъде проведена в такива рамки, че да не компрометира работата на УС... Имало ли е по тази точка директни споразумения между Де Гаспери и Толиати? И това е един пункт за уточняване чрез необходимите изследвания. Сигурно е, че имаше авторитетни пратеници, които да уверят ИКП относно ограниченото значение на операцията.“¹⁹³ Склонен да подкрепи тази теза е и Раджониери, според който редица факти „навеждат на мисълта, че и самото скъсване на правителственото сътрудничество е придружено от споразумения, скрити или явни, между масовите партии, за да не се отрази върху изработването на конституцията, отлагайки фронталния сблъсък за момента, в който Италия влезе в нормален конституционен ред.“¹⁹⁴

При това положение са обясними усилията на ръководството на ИКП и лично на Толиати да удържат партията от спонтанни реакции. Още на 30 май в „Унита“ Толиати подчертава: „Ние сме хора достатъчно сериозни, достатъчно съзнаващи собствената си отговорност и достатъчно тясно свързани с тези демократични завоевания, за които сме се борили през цялото си съществуване като единици и като партия, за да бъднуваме за прибягване до сила... Доказателството за сериозност, което още веднъж ще дадем на нашата страна, ще съдействува за увеличаване на нашия авторитет и престиж във всички слоеве на обществото.“ Сходна по дух е и резолюцията на Секретариата на ЦК на ИКП от 31 май: „Комунистите отхвърлят и осъждат по най-решителен начин решението, което беше дадено на правителствената криза... и поканват целия народ да се обедини, за да изрази открито това осъждане в легалните форми, които са присъщи на демокрацията... Кому-

нистите отхвърлят онези форми на борба, които биха създали неопреодолими фрактури в тялото на нацията.“¹⁹⁵

Същевременно ръководството взима незабавни и енергични мерки за подобряване организационното състояние на партията. В началото на юни Орготделът на ЦК провежда съвещание с участието на областните секретари и секретарите на най-големите провинциални федерации. В публикуваната резолюция се отчита, че до 30 април 1947 г. са подменени или раздадени нови общо 2 168 470 партийни книжки, което се оценява като „голям успех за партията“. Успоредно с това в резолюцията се набелязват и редица мерки за отстраняване на съществуващите слабости и се поставя задачата за завоюване на мнозинството от народа на страната на демокрацията.¹⁹⁶

Тези мерки, както и като цяло разумната и трезва позиция, заета от ръководството на ИКП, успяват да ограничат неблагоприятните последици от отстраняването на партията от правителството. Нещо повече, само няколко дни след съставянето на четвъртия кабинет на Де Гаспери, на Първия национален конгрес на ОИКТ, проведен във Флоренция от 1 до 7 юни 1947 г., комунистите постигат огромен успех. За тяхната резолюция са подадени 2 631 129 гласа (57,8%) срещу 1 029 852 (22,6%) за социалистите и 610 104 (13,4%) за християндемократите. В резултат в Ръководния комитет на ОИКТ влизат 38 комунисти от общо 75 членове, а Джузепе Ди Виторио, член на ръководството на ИКП, е избран за генерален секретар на конфедерацията.¹⁹⁷ Партията продължава да разширява и влиянието си сред масите. Към 30 септември 1947 г. в нея членуват вече 2 252 716 души, обединени в 50 033 низови организации, 10 210 секции и вече 92 федерации.¹⁹⁸

Тези данни са убедително потвърждение, че ако през периода 1944—1946 г. ИКП съумява да извоюва своето място в италианския политически живот, след 2 юни 1946 г. тя успява и да го укрепи и разшири, да координира и ръководи действията на най-младото по възраст и второ по сила народно течение — комунистическото. Фактът, че изключването на партията от пряко участие в политическото управление на страната има, общо взето, ограничено отражение както върху влиянието ѝ в обществото, така и върху активното и присъствие в ръководството на държавата — на първо място под основния закон на Италия, приет от УС на 22 декември 1947 г., стои например подписът на комуниста Терачини — показва, че нейните позиции, независимо от политическата конюнктура отсега нататък са достатъчно стабилни. От тази гледна точка тридесет и повече години по-късно историята може да постави на дейността на ИКП през този период една от своите най-високи оценки.

- ¹ A. G a m b i n o. Storia del dopoguerra. Dalla Liberazione al potere DC, vol. II, Roma-Bari, 1978, p. 262—263; G. G a l l i. Storia del Partito comunista italiano. Milano, 1976, p. 270.
- ² L. L o n g o. Chi ha tradito la Resistenza. Roma, 1975, p. 19; Н. К о м о л о в а. Движение Сопротивления и политическая борьба в Италии 1943—1947 гг. М., 1972, с. 420.
- ³ G. A m e n d o l a. Riflessioni su una esperienza di governo del PCI (1944—1947). — *Storia contemporanea*, 1974, № 4, p. 726. По-подробно за изборите за Учредително събрание и референдума по институционния въпрос и участието на ИКП в тях вж. например у Д. Д р а г а н о в. Комунистите и републиката в Италия 1946 г. — ИИИБКП, т. 40.
- ⁴ *Problemi si storia del PCI*, Roma, 1971, p. 98.
- ⁵ La politica dei comunisti dal V al VI congresso, Roma, 1947, p. 57—58.
- ⁶ *Ibidem*, p. 59—64.
- ⁷ *Gazzetta ufficiale della Repubblica italiana*, № 137, 23 giugno 1946.
- ⁸ *Ibidem*.
- ⁹ Archivio del Partito comunista italiano, V congresso, Istituto Gramsci, fascicolo 15, fogli 1913—1924.
- ¹⁰ F. C a t a l a n o. L'Italia dalla dittatura alla democrazia 1918—1948, vol. II, Milano, 1974, p. 292.
- ¹¹ *l'Unità*, 3 luglio 1946.
- ¹² La politica..., p. 65.
- ¹³ F. C a t a l a n o. *Op. cit.*, p. 294.
- ¹⁴ *Ibidem*.
- ¹⁵ М. и М. Ф е р р а р а. Очерки итальянской политической жизни 1943 — 1958 годы. М., 1958, с. 128.
- ¹⁶ Atti dell'Assemblea Costituente. Discussioni, R., s. d., vol. I, p. 29—30 (по-нататък AAC).
- ¹⁷ P. M e l o g r a n i. Comunisti e cattolici (Note sulla politica del PCI negli anni 1944—1947). — *Passato e presente*, 1958, N. 5, p. 603.
- ¹⁸ G. M a m m a r e l l a. L'Italia dopo il fascismo 1943—1968. Bologna, 1970, p. 125.
- ¹⁹ П. Т о л ь я т т и. Речи в Учредительном собрании. М., 1959, с. 129—130.
- ²⁰ G. M a m m a r e l l a, Il Partito comunista italiano 1945—1975. Dalla Liberazione al compromesso storico. Milano, 1976, p. 30.
- ²¹ G. Q u a z z a. Resistenza e storia d'Italia. Problemi e ipotesi di ricerca, Milano, 1976, 426; A. G a m b i n o. *Op. cit.*, p. 268—269.
- ²² La politica..., p. 72—74.
- ²³ *l'Unità*, 13 luglio 1946.
- ²⁴ AAC, vol. I, p. 33, 36.
- ²⁵ П. Т о л ь я т т и. *Цит. съч.*, с. 127—149.
- ²⁶ Пак там, с. 153.
- ²⁷ AAC, vol. I, p. 373.
- ²⁸ Данните са от Б. М а н ц о к к и. Очерки экономической политики Италии 1945—1959 г. М., 1961, с. 195—198; Italy. Country study. European recovery programm, Washington, 1948, p. 61, tab. IV-b.
- ²⁹ G. G a l l i. *Op. cit.*, p. 272. На същия площад в Милано след победата на въстанието се изложени трупове на екзекутираните ръководители на „Италианската социална република“—Сало.
- ³⁰ E. P i s c i t e l l i. Da Parri a De Gasperi. Milano, 1975, p. 168—175.
- ³¹ G. Q u a z z a. *Op. cit.*, p. 344—345.

- ³² E. R a g i o n i e r i. La storia politica e sociale.—In: Storia d'Italia dall'unità à oggi, vol. IV, tomo 3, Torino, 1976, p. 2458.
- ³³ Дж. Канделоро. Профсоюзное движение в Италии. М., 1953, с. 121.
- ³⁴ C. D a n e o. IL PCI di fronte alla ricostruzione. — Rivista di storia contemporanea, 1973, № 2, p. 222.
- ³⁵ La politica..., p. 77.
- ³⁶ Ibidem, p. 97—98.
- ³⁷ Almanacco PCI'76, p. 80.
- ³⁸ A. G a m b i n o. Op. cit., p. 268 e segg.
- ³⁹ E. R a g i o n i e r i. Op. cit., p. 2457—2458.
- ⁴⁰ Rinascita, 24 febbraio 1978
- ⁴¹ G. A m e n d o l a. Il rinnovamento del PCI. Intervista a cura di R. Nicolai, Roma, 1978, p. 54.
- ⁴² La rottura dei governi di unità nazionale. — In: Quaderni di storia del PCI, Roma, s. d., p. 6.
- ⁴³ Due anni di lotta dei comunisti italiani. Relazione sull'attività del PCI dal V al VI congresso, s. l., s. d., p. 29.
- ⁴⁴ La politica..., p. 85—89.
- ⁴⁵ Ibidem, p. 99—112.
- ⁴⁶ R. Z a r i s k y. Italy. The politics of uneven development, Illinois, 1972, p. 69.
- ⁴⁷ La politica..., p. 102.
- ⁴⁸ G. A m e n d o l a. La rottura della coalizione tripartita: maggio 1947—Il Mulino, 1974, 1974, N 235, p. 794.
- ⁴⁹ Разговор на автора с Джанкарло Пайета, София, 11 септември 1977 г.
- ⁵⁰ Даниите са от L'attività del Partito in cifre. VICongresso nazionale. Milano, 4 gennaio 1948, p. 9; L'organizzazione partitica del PCI e della DC, Bologna, 1968, p. 311.
- ⁵¹ P. B a r u c c i. Il dibattito sulla politica economica della ricostruzione 1943—1947, Relazione al Convegno internazionale „L'Italia dalla Liberazione alla Repubblica“. Firenze, 26—28 marzo 1976, p. 21.
- ⁵² G. M a m m a r e l l a. Il Partito comunista..., p. 33.
- ⁵³ E. R a g i o n i e r i. Op. cit., p. 2456.
- ⁵⁴ A. G a m b i n o. Op. cit., p. 276—277.
- ⁵⁵ Foreign Relations of the United States, vol. V, 1946, p. 935 (по-нататък FRUS).
- ⁵⁶ La politica..., p. 116.
- ⁵⁷ Ibidem, p. 120—121.
- ⁵⁸ Rinascita, 1946, № 10, p. 271—279.
- ⁵⁹ G. M a m m a r e l l a. Il Partito comunista..., p. 33.
- ⁶⁰ G. Q u a z z a. Op. cit., p. 428—430.
- ⁶¹ F. C a t a l a n o. Op. cit., p. 301.
- ⁶² E. R a g i o n i e r i. Op. cit., p. 2458; C. D a n e o. Op. cit., p. 223.
- ⁶³ Rinascita, 1946, № 9, p. 211.
- ⁶⁴ P. T o g l i a t t i. La questione dei ceti medi. Roma, 1973, p. 27—28.
- ⁶⁵ V. C a s t r o n o v o. La storia economica, in Storia d'Italia dall'unità a oggi, vol. IV, tomo 1, Torino, 1975, p. 368.
- ⁶⁶ Дж. Канделоро. Цит. съч., с. 121.
- ⁶⁷ Тридцать лет жизни и борьбы ИКП, М., 1953, с. 508—510.
- ⁶⁸ За дейността на СМВР от септември 1945 г. до юли 1946 г. вж. по-подробно на пример История дипломатии. Т. V, кн. 1, М., 1974, с. 30—46.
- ⁶⁹ Международные отношения после Второй мировой войны. Т. 1, М., 1962, с. 508.
- ⁷⁰ E. R a g i o n i e r i. Op. cit., p. 2444.
- ⁷¹ За взаимоотношенията между ИКП и ЮКП и между съпротивителните движения в двете страни вж. по-подробно P. S e c c h i a. Il PCI e la guerra di liberazione 1943—1945. Milano, 1973, p. 348—366; G. B o s s a. Palmiro Togliatti, Bari., 1973, p. 495—498.
- ⁷² Без подпис, но на Толиати, в Rinascita, 1945, № 1, p. 4.
- ⁷³ La politica..., p. 40.
- ⁷⁴ По-подробно вж. Мирный договор с Италией, М., 1947, с. 7—11, 132—190.
- ⁷⁵ G. B o s s a. Op. cit., p. 500.
- ⁷⁶ Изчисленията на автора са по сборника Come si è votato nella tua città, Risultati delle elezioni politiche, amministrative, regionali per tutte la città italiane dal 1946 al 1956.—Attualità. Maggio, 1956, № 10, Roma—Milano, p. 7—113. По-различни са резултатите в Les archives internationales „Pharos“,—éphémérides 180, november 1946, n° 4016: DC 24 %, PCI u PSIUP 49%.

- ⁷⁷ Elezioni e comportamento politico in Italia. Milano, 1963, p. 331.
- ⁷⁸ Парадоксално или не, успехите на УК във втория тур поставят началото на неговия край. За движението вж. по-подробно и Д. Драганов. Движението „фронт на обикновения човек“ в Италия 1945—1947 г.—Векове, 1975, кн.6.
- ⁷⁹ M. Scoccimarro. Il secondo dopoguerra, vol. I. I comunisti al governo. Roma, 1956, p. XXV.
- ⁸⁰ R. Faenza e M. Fini. Gli americani in Italia, Milano, 1976, p. 178—179.
- ⁸¹ Ibidem, p. 177.
- ⁸² P. Scoppola. De Gasperi e la svolta politica del maggio 1947.—Il Milano, № 231, c. 29—30.
- ⁸³ R. Faenza e R. Fini. Op. cit., p. 178.
- ⁸⁴ P. Scoppola. La proposta di De Gasperi, Bologna, 1977, p. 293.
- ⁸⁵ Atti e documenti della Democrazia cristiana, vol. I, Roma, 1967, p. 305—306 (по-нататък ADDC).
- ⁸⁶ Almanacco PCI' 76, p. 84.
- ⁸⁷ E. Ragionieri. Op. cit., p. 2459.
- ⁸⁸ FRUS, vol. V, 1946, p. 948.
- ⁸⁹ Ibidem, Nota 1.
- ⁹⁰ Ibidem, p. 951—952.
- ⁹¹ La politica..., p. 166—169.
- ⁹² M. Scoccimarro. Op. cit., p. 136—138.
- ⁹³ Ibidem, p. XXVI.
- ⁹⁴ Вж. по-подробно E. Collotti. Il quadro internazionale, Relazione al Convegno internazionale..., p. 59—60.
- ⁹⁵ Напоследък първото становище се застъпва от P. Scoppola. De Gasperi e la svolta..., p. 42, а в този си вид второто е взето от вестник „Corriere della nazione“, 21 gennaio 1947, а след това — макар и в други термини — се поддържа от редица автори, между които и Н. Комолова. Цит. съч., с. 361; G. Восса. Op. cit., p. 467 ecc.
- ⁹⁶ E. Collotti. Il quadro internazionale..., p. 62—63; G. Amendola, La rottura..., p. 793 ecc.
- ⁹⁷ R. Faenza e M. Fini. Op. cit., p. 180—181, nota 2.
- ⁹⁸ FRUS, vol. III, 1947, p. 838—839.
- ⁹⁹ G. Quazza. Op. cit., p. 432.
- ¹⁰⁰ F. Catalano. Op. cit., p. 310—311.
- ¹⁰¹ Ibidem, p. 313—314.
- ¹⁰² Н. Комолова. Цит. съч., с. 362.
- ¹⁰³ Вж. по-подробно аргументацията му в A. Gambino. Op. cit., p. 315—318.
- ¹⁰⁴ Разговор на автора с Джанкарло Пайета, София, 11 септември 1977 г.
- ¹⁰⁵ F. Catalano. Op. cit., p. 313.
- ¹⁰⁶ Rinascita, 15 luglio 1977.
- ¹⁰⁷ La politica..., p. 220.
- ¹⁰⁸ R. Faenza e M. Fini. Op. cit., p. 209.
- ¹⁰⁹ Във вече споменатата резолюция от 18 януари 1947 г. обаче ИКП категорично заявява: „Комунистите считат пагубни за интересите на работническата класа и всички трудещи се и за каузата на демокрацията разцеплението на силите на трудещите се. Поради това те ще се противопоставят с всички сили на разпространяването върху работническата класа и трудещите се маси и върху техните организации на последствията от разцеплението, станало във върховете на социалистическата партия и нейната парламентарна група“, La politica..., p. 220.
- ¹¹⁰ L. Valiani. Il problema politico della nazione italiana.—In: Dieci anni dopo 1945—1955, Bari 1955, p. 79.
- ¹¹¹ G. Amendola. Riflessione..., p. 712.
- ¹¹² La politica..., p. 222—227.
- ¹¹³ l'Unita, 3 dicembre 1946.
- ¹¹⁴ P. Secchia. Il Partito della Rinascita.—Rapporto alla Conferenza nazionale di organizzazione del PCI, Firenze, 7—10 gennaio 1947, Roma, 1947, p. 5—21.
- ¹¹⁵ Ibidem, p. 17—19.
- ¹¹⁶ Ibidem, p. 19—20.
- ¹¹⁷ L'organizzazione partitica..., p. 373.
- ¹¹⁸ P. Secchia. Il Partito della Rinascita..., p. 33.
- ¹¹⁹ G. Amendola. Riflessioni..., p. 731—732.
- ¹²⁰ G. Amendola. La rottura..., p. 796.

- ¹²¹ Разговор на автора с Джанкарло Пайета, София, 11 септември 1977 г.
- ¹²² P. Togliatti. Il Partito. Scritti e discorsi, Roma, 1973, p. 69—70.
- ¹²³ Ibidem, p. 70.
- ¹²⁴ Conferenza nazionale di organizzazione. Risoluzioni e mozioni (Firenze, 10 gennaio 1947), s.l., s. d., p. 3—10.
- ¹²⁵ Ibidem, p. 11—31.
- ¹²⁶ P. Togliatti. Il Partito..., p. 56.
- ¹²⁷ Ibidem, p. 53.
- ¹²⁸ F. Catalano. Op. cit., p. 317.
- ¹²⁹ ADDC, vol. I, p. 319.
- ¹³⁰ Ibidem.
- ¹³¹ AAC, vol. II, p. 1039—1040.
- ¹³² La politica..., p. 229.
- ¹³³ AAC, vol. II, p. 1104—1106.
- ¹³⁴ Rinascita, 15 luglio 1977.
- ¹³⁵ Dix ans de démocratie en Italie. Roma, 1957, p. 67.
- ¹³⁶ Пълният текст вж. у П. Тольятти. Цит. съч., с. 162—191.
- ¹³⁷ Разговор на автора с Джанкарло Пайета, София, 11 септември 1977 г.
- ¹³⁸ П. Тольятти. Цит. съч., с. 173.
- ¹³⁹ За дейността на депутатите-комунисти в „Комисията на 75-те“ вж. по-подробно Due anni..., p. 99—101.
- ¹⁴⁰ Вж. по-подробно E. Ragonieri. Op. cit., p. 2474—2475.
- ¹⁴¹ AAC, Discussioni sul progetto di Costituzione, vol. I, Roma, s. d., p. 1781 (по-нататък AAC, DPC).
- ¹⁴² Пълният текст в П. Тольятти. Цит. съч., с. 17—46.
- ¹⁴³ Пак там, с. 45.
- ¹⁴⁴ AAC, DPC, vol. I, p. 2159.
- ¹⁴⁵ П. Тольятти. Цит. съч., с. 56.
- ¹⁴⁶ AAC, DPC, vol. I, p. 2269—2270.
- ¹⁴⁷ Всички цитати са от окончателния вариант на текста, публикуван в сборника „Конституции буржоазных государств Европы“, М., 1957, с. 541—542.
- ¹⁴⁸ R. Zaccaria. La Costituzione Repubblicana: alcuni problemi alla luce dell'art. 3, 2 comma, in Fascismo, lotta di liberazione, dopoguerra. Lezioni di storia, cultura, economica, Firenze, 1975, p. 223.
- ¹⁴⁹ Конституции буржоазных государств..., с. 542.
- ¹⁵⁰ A. Gambino. Op. cit., p. 342.
- ¹⁵¹ Ibidem, p. 342—343.
- ¹⁵² AAC, DPC, vol. I, p. 2484.
- ¹⁵³ Пълният текст у П. Тольятти. Цит. съч., с. 58—76.
- ¹⁵⁴ AAC, DPC, vol. I, p. 2292—2295.
- ¹⁵⁵ A. Gambino. Op. cit., p. 349—350.
- ¹⁵⁶ G. Bossa. Op. cit., p. 450.
- ¹⁵⁷ Твърдението е на Негарвиле. Вж. A. Gambino. Op. cit., p. 347. И според М. Шаронов. Комунисти и католици в Италия. Из истории диалога 1921—1956² М., 1973. с. 240, едно от основните съображения на ръководството на ИКП при гласуването на член 7 е да не отблъснат, а, обратно, да привлекат в редовете на партията нови членове из средата на активно вярващите католици. Що се отнася до техния брой, в деня на гласуването Де Гаспери привежда пред УС данни от една статистика от 1936 г., според която от 45 526 770 жители на Италия 45 349 221 са католици, около 18 000 са атеисти, а останалите около 160 000 са протестанти, израелити и други (AAC, DPC, vol. I, p. 2453).
- ¹⁵⁸ Според A. Gambino. Op. cit., p. 346, против чл. 7 е гласувала и Тереза Ноче. Но в AAC, DPC, vol. I, p. 2486—2489, където поименно са изброени гласувалите 499 депутати, нейното име въобще не фигурира. И в Almanacco PCI '77, p. 363, се указва, че само Маркези не се е присъединил към официалната позиция на парламентарната фракция на ИКП.
- ¹⁵⁹ G. Bossa. Op. cit., p. 449. Тезата на Толиати вж. у P. Togliatti. Il PCI e il nuovo stato, in Fascismo e antifascismo 1936—1948, Lezioni e testimonianze. vol. II, Milano, 1963, p. 643.
- ¹⁶⁰ G. Amendola. Riflessioni..., 734—735,
- ¹⁶¹ F. Catalano. Op. cit., p. 328
- ¹⁶² Istituto centrale di statistica (ISTAT). Elezioni per l'Assemblea Costituente e referendum istituzionale, 2 giugno 1946, Roma, 1948, p. 22—23.

- ¹⁶³ G. Ghini. Il voto degli italiani 1946—1974. Roma, 1975, p. 59; A. Gambino-Op. cit., p. 361.
- ¹⁶⁴ A. Gambino. Op. cit., p. 361.
- ¹⁶⁵ История дипломатии, Т. V. кн. 1, с. 249.
- ¹⁶⁶ Вж. по-подробно Международные отношения... Т. I. с. 361—362.
- ¹⁶⁷ Пълният текст в Мирный договор с Италией...
- ¹⁶⁸ Вж. Б. Манцокки. Цит. съч., с. 66.
- ¹⁶⁹ Н. Комолова. Цит. съч., с. 364.
- ¹⁷⁰ До подобна констатация, макар и в по-широки рамки, стига и Мамарела, според когото „в хода на първата половина на 1947 г. натискът на едрата индустрия за енергична инициатива на ХДП, насочена към изолиране на социалкомунистите, се възобнови и увеличи интензитета си, свързвайки се с този на американските финансови среди, с които Де Гаспери от времето на пътуването си в Америка активно преговаряше за важни заеми“ (G. Mammarella. Il Partito comunista..., p. 38).
- ¹⁷¹ Б. Манцокки. Цит. съч., с. 66, не уточнява цифрата, която е взета от писмото на Секретариата на ИКП до областните секретари и членовете на ръководството от 4 април 1947 г., La politica..., p. 236.
- ¹⁷² Вж. по-подробно A. Gambino. Op. cit., p. 352—360.
- ¹⁷³ G. Wagner. Italy and the Powers.—In: The Rebirth of Italy 1943—1950. London, 1972, p. 52.
- ¹⁷⁴ FRUS, vol. III, 1947; R. Faenza e M. Fini. Op. cit.; A. Gambino. Op. cit. ecc.
- ¹⁷⁵ V. Foa. Movimento operaio e ricostruzione, in Fascismo, Antifascismo, Resistenza, Rinnovamento. 1945—1975. Italia. Milano, 1975, p. 335.
- ¹⁷⁶ Целият механизъм на кризата от май 1947 г. е описан подробно от A. Gambino. Op. cit., p. 376—398, а един опит за пресъздаването му би излязъл извън рамките на тази работа.
- ¹⁷⁷ P. Scoppola. De Gasperi e la svolta..., p. 44.
- ¹⁷⁸ G. Amendola. La rottura..., p. 794.
- ¹⁷⁹ A. Gambino. Op. cit., p. 376.
- ¹⁸⁰ Разговор на автора с Джанкарло Пайета, София, 11 септември 1977 г.
- ¹⁸¹ La politica..., p. 238—240.
- ¹⁸² l'Unità, 15 maggio 1947.
- ¹⁸³ Цит. по „Доклад на Валери Петров-Меворах върху италианския печат във връзка с правителствената криза от май 1947 г.“, Министерство на външните работи, отдел Административно-документационен, 33 (IV) 33 (2) 2—3, 1947, с. 3.
- ¹⁸⁴ La politica..., p. 249.
- ¹⁸⁵ A. Gambino. Op. cit., p. 464—465, nota 23.
- ¹⁸⁶ Цит. по М. и М. Феррара Цит. съч., с. 147.
- ¹⁸⁷ Вж. например l'Unità, 22, 23, 25 maggio 1947.
- ¹⁸⁸ G. Amendola. La rottura..., p. 796.
- ¹⁸⁹ A. Gambino. Op. cit., p. 394.
- ¹⁹⁰ S. Hughes. The fall and rise of Modern Italy. New York, 1967, p. 249.
- ¹⁹¹ FRUS, vol. III. 1947. p. 919.
- ¹⁹² A. Gambino. Op. cit., p. 465, nota 23.
- ¹⁹³ G. Amendola. La rottura..., p. 799.
- ¹⁹⁴ E. Ragionieri, La storia..., p. 2482—2483.
- ¹⁹⁵ La politica..., p. 250—251.
- ¹⁹⁶ Ibidem, p. 336—351, пълен текст.
- ¹⁹⁷ Дж. Канделоро. Цит. съч., с. 124—125.
- ¹⁹⁸ L'attività del Partito in cifre..., p. 9—10.

LE PARTI COMMUNISTE ET LA FIN DE LA POLITIQUE „D'UNITE NATIONALE“ EN ITALIE (juin 1946 — mai 1947)

Dragomir Draganov

(R é s u m é)

Malgré la richesse de publications scientifiques sur l'histoire de l'Italie au lendemain de la Deuxième guerre mondiale le thème de l'activité du Parti communiste durant la période de la victoire de la République et les élections pour l'Assemblée Constituante (2 juin 1946) jusqu'à l'élimination des partis de gauche du gouvernement (mai 1947) ne fut pas objet d'une recherche spéciale. D'ici l'éventail d'appréciations sur les intentions des communistes et sur leurs succès et défauts dans la réalisation de l'idée de la „démocratie progressive“.

Selon l'auteur durant la Résistance le PC réussit à obtenir, et pendant la première année suivante à élargir sa place parmi les autres plus ou moins traditionnels groupes et courants de la vie politique italienne. Partant de cette formulation, l'auteur cherche d'analyser la ligne de conduite politique des communistes, qui leur permet au cours de la dernière étape de l'existence de „l'unité nationale“ et dans des conditions internes et internationales toujours moins favorables de consolider et de défendre avec succès leur présence dans la société. Font objet d'attention particulière les corrélations direction du parti — base du parti, étroitement liées avec le problème de la participation des communistes au gouvernement, ainsi qu'avec celui des efforts organisatifs pour la transformation du parti de masse, créé durant les années 1944—1947, en parti de cadres; l'apport décisif de la fraction parlementaire du PC pour l'élaboration de la Constitution — une des plus démocratiques des constitutions de l'Europe occidentale etc.

Quant aux événements de mai 1947, les succès des communistes durant la période étudiée — les élections administratives de novembre 1946, l'échec de la tentative de les éliminer du gouvernement en janvier 1947, les élections pour l'Assemblée régionale en Sicile, etc. — contribuent selon l'auteur à une surestimation de leurs forces, dont le résultat est leur surprise de l'issue de la crise ministérielle. Mais grâce aux efforts énergiques de la direction et la discipline de la base du PC son élimination du gouvernement ne réussit pas à nuire sensiblement à l'Influence et à l'autorité du parti. Les communistes réussirent non seulement à défendre avec succès leurs positions, mais aussi à se placer à la tête d'un nouveau grand courant populaire, qui, en commun avec les deux autres — le catholique et le socialiste — sera destiné à jouer un rôle assez important pendant toute la période d'après guerre.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	287
Между правителството и масите	288
От сътрудничество към опозиция	317
Отстраняване на комунистите от правителството — май 1947 г.	317
Заклучение	330
Резюме	337